

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Soukromý život Ludvíka XIV. a život na
královském dvoře**

Pavla Vladyková

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**SOUKROMÝ ŽIVOT LUDVÍKA XIV. A ŽIVOT NA
KRÁLOVSKÉM DVOŘE**

Pavla Vladyková

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, PhD.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, listopad 2019

Děkuji PhDr. Romanu Kodetovi, PhD. za cenné rady, připomínky
a vedení práce.

Obsah:

1 ÚVOD	6
2 SOUKROMÝ ŽIVOT LUDVÍKA XIV.	12
3 MILOSTNÝ ŽIVOT FRANCOUZSKÉHO KRÁLE LUDVÍKA XIV.	20
3.1 Marie Manciniová	21
3.2 Marie Tereza Habsburská	23
3.3 Louisa de La Baume Le Blanc (vévodkyně de La Vallière)	26
3.4 Françoise Athénais de Rochechouart de Mortemart (madame de Montespan)	29
3.5 Françoise d'Aubigné (Paní de Maintenon)	36
4 ŽIVOT NA KRÁLOVSKÉM DVOŘE FRANCOUZSKÉHO KRÁLE LUDVÍKA XIV.	40
4.1 Královský dvůr, slavnosti a ceremoniály	40
4.2 Osobnosti, působící na královském dvoře	47
4.3 Život Ludvíka XIV. u dvora	52
5 FRANCOUZSKÁ MÓDA	57
5.1 Móda na dvoře Ludvíka XIV. v letech 1644–1715	57
6 KULTURA NA DVOŘE LUDVÍKA XIV.	64
6.1 Významné osobnosti kultury na dvoře Ludvíka XIV.	66
7 ZÁMEK VERSAILLES	71
8 ZÁVĚR	76
9 BIBLIOGRAFIE	80
10 RESUMÉ	82

1 ÚVOD

Období vlády francouzského krále Ludvíka XIV., které trvalo 72 let (1643–1715) je bezesporu nedílnou součástí nejen francouzské historie. Ludvík XIV. je považován za nejvýznamnějšího panovníka celého 17. století. Zároveň je také označován za „Krále Slunce“ a to již od dětství a více později v souvislosti s Ludvíkovou prestiží a okázalostí. Pojem vznikl v roce 1662 v rámci slavnosti *carrousell*, pořádané na pařížském dvoře, při které král nesl štít s vyobrazeným sluncem. Tento symbol krále doprovázel po celý život. Nalezneme ho zejména v areálu velkolepého zámku Versailles, který vznikl v době vrcholu královské moci ve Francii.

S tímto panovníkem je spojeno období nepřetržitého vedení válek. Ludvík XIV. vyvíjel intenzivní vojenské úsilí, aby si zabezpečil slávu a zejména, aby oslabil moc Habsburků v Evropě. Proto nejméně 30 let vedl různé významné či méně důležité války. Jako příklad lze uvést devítiletou válku a válku o španělské dědictví, které Francii přinesly těžce vykoupenou remízu. Zároveň se Filip z Anjou (vnuk Ludvíka XIV.) stal následníkem španělského trůnu, ovšem za podmínky, že se Francie a Španělsko nikdy nespojí pod jedním panovníkem. Nákladné války spolu se stavbou a následným provozem zámku Versailles zatížily státní rozpočet na neúnosnou míru a vedly k postupnému zadlužování Francie, jehož důsledky pocítili až Ludvíkovi nástupci.

Období panování krále Ludvíka XIV. nebylo jen plné konfliktů a válek, je také označováno za tzv. zlatý věk Francie. Země vynikala na poli módy, dvorského života i písemnictví. Francouzština se stala řečí urozených kruhů. Rozvíjela se zejména móda, kultura, umění, především divadlo. Sám král byl velkým milovníkem baletu a hudby a vynikající tanečník. Nejenže podporoval různé umělce, jako byl například spisovatel Jean Racine nebo Pierre Corneille či hudební skladatele Jean-Baptiste Lully či Molière, ale také ztvárnil několik rolí v jejich hrách. Velkým oblíbencem Ludvíka XIV. byl bez pochyby Molière, který patří k nejslavnějším dramatikům éry francouzského i světového klasicismu. Mezi jeho nejslavnější hry patří například *Tartuffe*, *Zdravý nemocný* nebo *Lakomec*.

Lze říci, že Ludvík XIV. žil neustále veřejným životem. Ovšem neméně důležitý byl králův soukromý život, který ovlivňoval chod královského dvora a samozřejmě státní pokladnu, a to nákladnou stavbou zámeckého komplexu Versailles a nákladným životem u dvora, zejména v období vztahu s milenkou markýzou de Montespan.

Cílem této práce je analýza soukromého života francouzského krále Ludvíka XIV. (jaké prožíval dětství, mládí a dospělost, jaký byl v soukromí za zdmi zámku). Jak jeho život ovlivňovala nejen veřejnost, ale i situace, se kterými se musel jako francouzský král setkávat již od útlého věku. Jaký vedl život na královském dvoře, s jakými lidmi se zde setkával a jak ovlivňoval samotný chod francouzského dvora. Také jaké důvody vedly krále nejen ke stavbě velkolepého zámku Versailles ale i k rozhodnutí o přestěhování dvora a šlechty do prostor zámku roku 1683 a co Versailles s přilehlými zahradami pro krále a samotnou Francii znamenaly. Následně poukázat na to, jaký vedl Ludvík XIV. milostný život a jak se choval k ženám, které krále provázely po celou dobu.

Práce je rozdělena do šesti kapitol, přičemž každá líčí jednotlivé období života francouzského krále Ludvíka XIV. Ať je to soukromí či milostný život, období nejslavnější stavby zámku Versailles, situace na královském dvoře, ceremoniály a slavnosti pořádané na dvoře, rozvoj kultury, umění či francouzské módy.

První kapitola se zabývá soukromým životem francouzského krále Ludvíka XIV. Zabývá se otázkou: Proč se panovníkovi přezdívalo „Král Slunce“? Pojem je spojován se slavností *carrousell*, při které Ludvík XIV. nesl znak znázorňující slunce s heslem *Ut vidi vici* (sotva jsem spatřil, zvítězil jsem). Sám Ludvík popisuje symbol slunce jako něco nejvznešenějšího. Symbol, který pro svoji jedinečnost a zář, která je obklopuje, přináší spravedlivé rozdělení světa do všech různých světových podnebí.

Druhá kapitola se zabývá milostným životem krále Ludvíka XIV. Jaký měl vztah k ženám, které hrály velkou roli po celý jeho život. Zpočátku to byla matka Anna Rakouská a později milenky a manželka Marie Tereza. Milostným životem začal žít po dovršení 17 let, kdy do tajů sexuálních praktik krále uvedla dvorní

dáma královny Anny Rakouské, madame de Bouvois. Již od dětství bylo Ludvíkovi vštěpováno, že má vždy dávat přednost záležitostem Francie před svými vlastními potřebami a city. O čemž také svědčí politický sňatek se španělskou infantkou Marií Terezou, které dal přednost před láskou k Marii Manciniové. Jako další příklad lze uvést sňatek s madame de Maintenon, se kterou se oženil tajně a stala se jeho manželkou, ale ne královnou, aby neutrpěla dlouho budovaná sláva nejen Francie, ale i krále samotného. Tato kapitola se také zaměřila na vyličení života žen, které významně ovlivnily život Ludvíka XIV. Mezi tyto ženy řadíme manželku Marii Terezu, druhou, tajnou manželku madame de Maintenon, milenky Louisu de La Vallière a markýzu de Montespan.

Třetí kapitola se soustředí na královský dvůr, který je považován za velký institucionální aparát, privilegovanou a zářící společnost, složenou ze stínů a světél, protikladů a rozporů. Dvůr, který spočíval na dvou hierarchiích, na oficiální a té skutečné. Jednu tuto hierarchii tvořila dvorská šlechta (lidé, kteří byli svým narozením například vévodové nebo vysokou funkcí, například ministři povoláni pobývat trvale u dvora) ve složení Dauphin, královští princové a jejich potomci, přímý královští potomci, legitimovaní princové Maine, Toulouse, Vendome. Následovaly titulované osobnosti: církevní pápové, laičtí pápové, ostatní vévodové. Dále se kapitola zabývá ceremoniály a slavnostmi pořádanými na královském dvoře, které lze rozdělit na slavnosti dvora, slavnosti lidí či každodenní královny a královniny ceremoniály (například *grand lever*). Také jaký vedl Ludvík XIV. život na královském dvoře v Paříži a od roku 1682 v zámku Versailles.

Čtvrtá kapitola se zabývá vývojem francouzské módy a osobitým stylem krále Ludvíka XIV., který vznikl v letech 1670 až 1715. Z počátku vlády nedochází k přílišným změnám v mužském ani v ženském oděvu, jelikož doznívá móda 30leté války. V období regentství královny Anny se móda téměř nevyvíjela, protože módě nevěnovala příliš zájmu. Až s příchodem tzv. *justacorpsu* (kabátce) se zásadně mění silueta oděvu. Prvním zásahem krále do francouzské módy představovaly kalhoty, které se proměňují v jakousi širokou, řasnatou sukni. Král také zavedl nošení paruk, jelikož mu vlasy začaly

vypadávat. Ovšem paruky nepřispívaly k již tak špatné hygieně, a proto král zavedl drbátko, kterým se lidé mohli dostat pod paruku a podrbat si vlasy. S osobností krále jsou spojeny nejen podpatky, na které si král nechal namalovat výjevy milostné a vítězných bitev, ale i střevíce, ve kterých se král rád předváděl. Stál u zrodu domácího oděvu, který představoval čepici, župan a pantofle. Ludvík XIV. udával tón epoše, která se proslavila nejkrásnější obuvi všech dob.

Pátá kapitola se zabývá vývojem francouzské kultury a osobnostmi, které působili na dvoře krále Ludvíka XIV.

Poslední šestá kapitola se zabývá nejslavnější stavbou 17. století, již nechal postavit král Ludvík XIV. Tato stavba je známá jako Versailles postavená nedaleko Paříže. Král měl ke stavbě zámku mimo Paříž několik důvodů. Ludvík se stal účastníkem občanské války, známé jako povstání fronda, ve kterém hlavní roli hrál parlament revoltující proti kardinálovi Mazarinovi a jeho regentské vládě. Ludvík získal cenné ponaučení: aby podlomil sílu pařížského šlechtického parlamentu, musí výkon vlády přenést mimo hlavní město. Právě tyto představy možná ovlivnily Ludvíkovo rozhodnutí postavit palác za Paříží. Versailles měly původně sloužit jako odpočinkové sídlo pro krále a jeho milenkou Louisu de La Vallière, ovšem po roce 1682 se z Versailles stalo místo nejen pro ubytování rodiny, ale i pro celý dvůr, šlechtu nevyjímaje. Proto se také označují za symbol absolutistické vlády. Se zámkem Versailles se také pojí přilehlé zahrady, ve kterých král pořádal nejrůznější slavnosti a ceremoniály.

V mé práci jsem si položila několik otázek, na které jsem v jednotlivých kapitolách odpovídala. Například: Jaký byl soukromý život francouzského krále Ludvíka XIV.? Jaký byl králův vztah k ženám, především k manželce Marii Tereze a k milenkám madame de Maintenon, markýze de Montespan a Louise de La Vallière? Jaký Ludvík XIV. vedl milostný život? Jaké důvody vedly krále k velkolepé stavbě Versailles? Jaké se pořádaly ceremoniály a slavnosti na královském dvoře? Jak se změnila a zda se změnila francouzská móda před a během vlády Ludvíka XIV.? Na všechny položené otázky jsem hledala odpověď pomocí analýzy různých publikací na tato témata.

Práce je zpracována převážně metodou nepřímou, neboť je zpracována z literatury sekundární. Pro studium života krále Ludvíka XIV. jsem využila metodu analytickou. Dále jsem uplatnila metodu biografickou, a to pro studium nejen samotného Krále Slunce, ale i osobností, které působili na královském dvoře a ovlivnili život krále.

Na téma Ludvík XIV. existuje velké množství literatury, a to v mnoha jazycích. Je to dáno tím, že francouzský král Ludvík XIV. je považován za nejznámější osobnost celého 17. století. Ze všech publikací bych chtěla vyzdvihnout knihu britského historika Vincent Cronin, *Ludvík XIV.: Král Slunce, velký panovník z rodu Bourbonů*. Tuto publikaci jsem využila zejména při studiu soukromí krále Ludvíka XIV. Neméně důležitou publikací pro tuto práci byla kniha britského autora Anthony Levi, *Ludvík XIV. Veřejný a soukromý život krále Slunce*. Publikace líčí běh života jednoho z nejslavnějších a nejmocnějších francouzských panovníků, přibližuje i další historické postavy tohoto úseku francouzských dějin. Seznamuje s královým osobním životem a jeho povahovými rysy.

Při studiu milostného života krále, jsem využila publikaci autora Henri de Roméges *Posedlosti francouzských králů*, který zde vystihuje, jaký měl král vztah k ženám či jakou roli hrály v jeho životě. Také jak se choval ke svým milenkám. Existuje mnoho literatury k tématu milenky krále Ludvíka XIV. Na prvním místě je nutné uvést stěžejní publikaci autora Paule Leujene *Milenky francouzských králů*, který popisuje nejslavnější milenky králů Francie. K tématu Ludvík XIV. zde najdeme analýzu první královny milenky Marie Manciniové (neteř kardinála Mazarina) či madame de Maintenon (Ludvíkova druhá manželka). Dalším autorem, který se zabývá tímto tématem je francouzský autor Michael de Decker. Jeho kniha *Madame de Montespan: Život nejslavnější metresy Ludvíka XIV.*, který zde přibližuje životní příběh a povahové rysy vysoce postavené šlechtičny Athénais de Montespan. V této knize také autor líčí tzv. travičskou aféru, která postihla právě i madame de Montespan. Snaží se zodpovědět otázku, zda se skutečně madame de Montespan účastnila černých mší a pokouší se hájit nevinu královny metresy.

Při analýze francouzského královského dvora jsem v první řadě využila knihu od autora Françoise Bluche *Za časů Ludvíka XIV.* V této knize autor s obdivem popisuje proměnu francouzské společnosti a kultury, jež se promítla do života dvorských elit i pařížských žebráků a předkládá nám barvitý obraz života lidí v době, kterou nazývá „stoletím Ludvíka XIV.“ Tuto publikaci jsem využila k popisu královského dvora, ceremoniálů a slavností, které se zde pořádaly. Neméně důležitou knihou je publikace od německého autora Uwe Schultz *Vládce z Versailles: Ludvík XIV. a jeho doba.* V této knize autor popisuje, jaký měl král vliv na chod Francie, které vše podřizoval. Zároveň sleduje Ludvíkova státnická rozhodnutí a fungování absolutistické monarchie. Autor barvitě nastiňuje barokní nádheru francouzského královského dvora ve 2. polovině 17. století.

Tématem Ludvík XIV. se také zabývají čeští autoři. Ze všech publikací bych vyzdvihla knihu autora Jiřího Kovaříka *Ludvík XIV.: Život, doba a války krále Slunce.* Zde autor líčí Ludvíka XIV. jako despotického monarchu, který vládne Francii podle své vůle a rozmachu a zároveň muže vládnoucího podle nejlepšího svědomí, tak jak byl k tomu v dětství veden. Neméně důležitými publikacemi jsou knihy od autorky Hany Kneblkové, a to *Slavné ženy Francie* či *Sňatky z lásky.* V dřívějších dobách museli členové vládnoucích rodů vstoupit do manželství s osobou sobě rovnou, přesto se však našly výjimky. A právě na tyto svazky z lásky se tato kniha zaměřila. Pro kapitolu Versailles jsem využila dvě cestopisné publikace od autorek Hana Profousová a Jana Nosáková *Průvodce do zahraničí: Paříž* a od autorky Lisy Davidson *Velký průvodce: Paříž.*

2 SOUKROMÝ ŽIVOT LUDVÍKA XIV.

Ludvík XIV. se narodil 5. září 1638 v Novém zámku v Saint-Germain-en-laye francouzskému králi Ludvíku XIII. a jeho choti Anně Rakouské. Byl označován za následníka francouzského trůnu a oslovován jako dauphin, následně získal přídomek *dieudonné* (Bohem darovaný). Pařížané po šest dní oslavovali dauphinovo narození děkovnými bohoslužbami, salvami z mušket i tancem v ulicích. V katedrále Notre-Dame se sloužilo Te Deum. Součástí oslav bylo přijímání darů poslaných malému Ludvíkovi z ciziny. Například papež Urban VIII. poslal posvěcené plenky, pokrývky či podušky prostřednictvím kardinála Francesca Sforzu, jako uznání prvorozeným synem církve.¹ V souladu s ceremoniálními pravidly královského dvora začaly oficiální povinnosti následníka trůnu hned v den jeho narození. Již 6. září poskytl audience. Malý dauphin ležel pod vysokým baldachýnem a podle vychovatelky madame de Lancas otevíral oči, aby se podíval na své věrné služebníky.²

Přestože byl matkou i otcem stejně milován, více se upínal na svou matku, která mu poskytovala více lásky. V raném dětství se Ludvíkovi hodně věnovala, vozila ho v kočárech po zahradách, v časech nemoci sedávala u jeho postele. Ovlivnila Ludvíka ve třech směrech, v politice, víře a morálce. Pokud překročil hranice, narazil na mateřskou autoritu. Ovlivnily ho také dvorní dámy, jelikož do sedmi let zůstával v rukou žen a nosil i dívčí šaty. Hrával si s Marií, dcerou jedné z komorných Anny Rakouské. Jednou si hráli tak, že Marie představovala královnu a Ludvík sluhu, když se to královna-matka dozvěděla, vynadala mu, že tato role není hodná jeho postavení.³ Otec svého syna zpočátku navštěvoval, ale jako panovník na něj neměl příliš času, a proto si nevytvořili vřelý vztah. Spíše se svého otce bál. Například, když malý dauphin potkal svého otce oblečeného do noční čepice, tak se lekl a začal plakat. Ludvíka XIII. to natolik rozčílilo, že si

¹ CRONIN, Vincent, *Ludvík XIV.: Král Slunce, Velký panovník z rodu Bourbonů*, Londýn, 1990, s. 12—15.

² HARTMANN, Peter C., *Francouzští králové a císaři v novověku*, Praha, 2005, s. 182.

³ KOVAŘÍK, Jiří, *Ludvík XIV. : Život, doba a války krále Slunce*, Třebíč, 2013, s. 55.

stěžoval kardinálovi a požadoval odebrání synů z Anniny péče, protože si myslel, že je proti němu števe.⁴

Záhy roku 1643 zasáhla království tragédie, král Ludvík XIII. umírá, a proto v březnu téhož roku proběhl Ludvíkův křest, který obvykle probíhá po dovršení sedmi let. V květnu Ludvík XIII. zemřel a malý dauphin se stal nezletilým králem, za kterého vládla matka Anna Rakouská jako regentka. Vláda byla Ludvíkovi udělena z titulu následnického, ale faktickou vládu převzal Ital, kardinál Gulio Mazarin.⁵ Jako nezletilý král musel již zastávat panovnické povinnosti a se svou matkou absolvoval Lit de justice (důležité zasedání rady), kde prosadil registraci královského zákona, čímž zajistil zrušení závěti Ludvíka XIII. a Anna Rakouská se stala neomezenou regentkou Francie.⁶

Již od Ludvíkova narození byla jasně nastolená jeho výchova, na kterou dohlížela sama matka Anna a kardinál Mazarin. První chůvou byla jmenována markýza de Lancas. Po dovršení sedmi let se o Ludvíkovo vzdělání staralo šest učitelů. Nejvíce Hardouin de Pérefixe, který Ludvíka učil francouzské historii, matematice a geometrii. Dále se učil dvorské zábavě, tanci či jízdě na koni. Ludvík si měl podle učebnice „*Výchova krále*“ každé ráno připomínat, aby se celý den snažil být nejvyšším pánem a musel na příkaz učitele psaní Jeana le Béa opisovat větu „*Budiž vzdána čest králům, kteří činí, co se jim zlíbí.*“ Dále se o jeho výchovu a růst staral první komorník Pierre de La Porte, ke kterému měl Ludvík velice blízko. V rámci výchovy Ludvík navštěvoval s matkou kostely. Přesto si nejvíce liboval v hraní na vojáčky, což bylo pochopitelné, jelikož Francie byla neustále ve válce. V rámci své výchovy také s kardinálem Mazarinem navštěvoval armádu na bojišti.⁷ V zahradách Palais-Royal vyrostla malá pevnůstka s bastionovými valy, odkud král Ludvík podnikal různé výpady mezi keře a potrhal nejedny šaty. Tato výchova byla nesmírně důležitá. V roce 1652 kolem Ludvíka proletí několik dělových koulí, a král takzvaně projde křtem ohně bez mrknutí oka.⁸ Od doby, kdy Ludvík získal rozum, se začal učit

⁴ KOVAŘÍK, s. 27.

⁵ LEVI, Anthony, *Ludvík XIV.: Veřejný i soukromý život krále Slunce*, Praha, 2008, s. 30—37.

⁶ HARTMANN, s. 184.

⁷ CRONIN, s. 21—22.

⁸ KOVAŘÍK, s. 57.

vládnout. Osobnost dítěte tak měla splynout s postavou panovníka. Den za dnem reprezentoval svoji osobu, majestát i království. Neustále mu bylo vštěpováno, že to je jeho úděl, že nad ním je pouze Bůh. Podle toho se také k němu chovali, jako k polobohu, s úctou a respektem. Jako malý přijímal vyslance, korporace, prováděl přehlídky vojsk, oslovoval Parlament.⁹

V pouhých devíti letech musel Ludvík čelit nejen vnějšímu, ale i vnitřnímu nepříteli, a to povstání šlechty a lidu, tzv. frondě. Nastal den barikád, který ukázal, že v Paříži již není bezpečno a královna Anna se svými syny odjela na zámek Rueil. Ludvík nechápal, proč utíká z města, když ho Pařížané milovali, ale matka tvrdila, že ho chtěli zajmout a držet jako rukojmí, a proto více přilnul ke své matce, aby ji chránil a zároveň byl sám chráněn.¹⁰ Frondéři pod vedením prince de Conti tvrdili, že nerevoltují proti králi, ale proti Mazarinovi a požadovali jeho vyhnání z Francie. Kardinál pro uklidnění nastalé situace Francii opustil, přesto se stále podílel na jejím chodu. Komunikoval s královnou Annou, které udílel rady prostřednictvím tajných dopisů. Zdálo se, že Francie je ovládaná Italem prostřednictvím královny, původem ze Španělska.¹¹ Mladý král byl mezi devátým a patnáctým rokem konfrontován nejen zradou blízkých příbuzných, bratranců a četných vévodů, nýbrž přímo i osobně akcemi vzbouřenců. Například královská rodina odjela ze strachu na zámek Saint-Germain-en-Laye v lednu roku 1649, odkud chtěli vzbouřenou Paříž přinutit ke kapitulaci. Roku 1651 se královská rodina stala zajatcem vlastního lidu.¹²

V 16 letech strávil Ludvík několik dní v Louvru. Den započal ceremoniálem tzv. *lever* neboli vstávání. Ráno Abbé de Péréfixe předčítal Ludvíkovi z bible, pak se král umyl a pomodlil v přítomnosti zpovědníka. Poté odešel do improvizované tělocvičny. Následovala lekce šermu u Vincenta de Saint-Angé, výcvik s mušketou u Jacquese de Bretonville a taneční hodina u Beauchampa. Poté se král uchýlil do obydlí kardinála Mazarina, kde od devíti do jedenácti hodin probírali nové zprávy. V jedenáct hodin, poté co se královna

⁹ CRONIN, s. 53.

¹⁰ KOVAŘÍK s. 30—39.

¹¹ CRONIN, s. 38—40.

¹² HARTMANN, s. 186.

Anna probudila, Ludvík XIV. spěchal do matčiny ložnice, aby s ní posnídal. Pak odešel do jezdecké školy, kde se učil v plném cvalu zasáhnout kroužek a odnést ho na hrotu kopí. Pak odešel s královnou na mši a poobědvali spolu. Odpoledne studoval se svým vychovatelem, ale pouze jednu či dvě hodiny, jelikož byla válka a nebylo mnoho času. Do knih se tedy podíval jen zřídka. Zbytek dne trávil cvičením. Po večeři se bavili společenskými hrami s královninými dvorními dámami. Nejvíce se mu zamlouvala hra zvaná román, kdy jeden začal vyprávět příběh, dokud mu nedošla inspirace. Na tento příběh pak navázal někdo jiný, a tak to šlo dokola. Jinou hrou byly například šarády.¹³

Po celou dobu dospělosti se Ludvík XIV. věnoval zejména milostnému životu, vedením válek a po roce 1660 také stavbou zámeckého komplexu Versailles. Milostným životem začal žít naplno po dosažení 17 let. Přestože nejen matka u Ludvíka podporovala náboženství, Ludvíka to neodradilo od náklonnosti ke dvorské společnosti, divadlu, radostem ze života i lásky. Po prvotních zkušenostech se slečnami, které pouze uspokojili jeho neúnavné choutky, se nejprve zamiloval do nejstarší neteře kardinála Mazarina, do Olympie Manciniové. Po závažné nemoci navázal hlubší vztah s kardinálovou druhou neteří, s Marií Manciniovou, se kterou se chtěl oženit. Ovšem proti sňatku byl jak kardinál Mazarin, tak i královna Anna. Oba již připravovali politický sňatek se španělskou infantkou Marií Terezou. Marie Manciniová se všemi sestrami byla poslána ode dvora i přes velké Ludvíkovy protesty a pláč. Ludvík příliš dlouho netrpěl.¹⁴ Roku 1660 nastal další z významných mezníků Ludvíkova života, a to svatba s Marií Terezou Španělskou, která se uskutečnila dvakrát. První svatba proběhla 3. června, jelikož se princezna měla podle tradice vdát dříve, než překročí hranice své země, a naopak francouzský král se musel oženit na francouzské půdě. V prvním obřadu se Ludvík ženil v zastoupení španělského šlechtice Luise de Harona. 9. června pak svatba skutečně proběhla na francouzském území v Saint-Jean-de-Luz.¹⁵ Již ve svých 23 letech prožíval možná nejšťastnější období života, a to díky milostnému vzplanutí ke slečně

¹³ CRONIN, s. 50—51.

¹⁴ HARTMANN, s. 189—190.

¹⁵ LEVI, s. 142—143.

Louise de La Vallière, která byla jedním z důvodů stavby zámku Versailles. Bylo to ale ke škodě královny-manželky Marie Terezy, která nemohla v žádném případě konkurovat Ludvíkovým zájmům, nejen proto, že neuměla francouzsky a byla z jiného světa, ale nesdílela stejné zájmy jako on. Král se přesto ke své choti choval ohleduplně a dopřával ji vše, co chtěla.¹⁶

Naopak rok 1666 byl pro krále útrpný. Již dva roky královna matka trpěla nevyлéčitelnou nemocí, rakovinou prsu. Anna postupně u svého lože přijala své oba syny, kteří se pak v doprovodu královny Jindřišky Rakouské vydali nabrat posvátný olej sloužící k poslednímu pomazání. Marie Tereza a paní de Monteville zůstaly u královniny lóže a král Ludvík XIV. se odebral do své komnaty, aby se vyplakal. Těsně před svým skolem 20. ledna 1666 dala Anna svolení a přijala Louisu. Ihned po skonu své matky Ludvík odjel z Louvru do Versailles, aby tam přijal kondolence. Pohřeb královny se konal 12. února 1666 v bazilice Saint-Denis, kam bylo 28. ledna přesunuto nabalzamované tělo královny. Srdce bylo vyňato a ve stříbrné skřínce bylo převezeno do Val-de-Grace a vnitřnosti do pařížského kláštera karmelitek.¹⁷

Králův soukromý život se stal předmětem debaty od roku 1666 v době úmrtí jeho matky. Týkal se zejména jeho utajovaného vztahu s Athénais de Montespan, (královnina dvorní dáma).¹⁸

V létě roku 1683 přišla další rána pro Ludvíka XIV. V pouhých 45 letech Marie Tereza onemocněla, když se jí vytvořil absces v podpaždí. Lékař se rozhodl pro léčbu pouštění žilou, absces se provalil dovnitř a vyvolal celkové obtíže a dávení, které vedlo ke královnině smrti.¹⁹ Několik měsíců po její smrti si Ludvík uvědomil, že sice pozvedl Francii i hospodářství, rozšířil její území a byl nejmocnějším mužem světa, ale nemá žádný soukromý život. Již od doby vztahu s Marií Manciniovou věděl, že stojí na hranici konfliktu mezi soukromým a veřejným životem, mezi blahem svým a blahem Francie. Jako další příklad lze uvést vztah s paní de Maintenon, se kterou chtěl uzavřít sňatek, ale věděl, že

¹⁶ KOVAŘÍK, s. 199.

¹⁷ LEVI, s. 222.

¹⁸ Tamtéž, s. 239.

¹⁹ CRONIN, s. 167.

kdyby si ji vzal veřejně, utrpěla by nejen jeho sláva, kterou po mnoho let budoval, ale i sláva celé Francie, což nechtěl dopustit. Ale co kdyby svatba byla tajná? Neví se na den přesně, kdy tato svatba proběhla. Snad v zimě na přelomu roku 1683, ale podle Abbého de Choisy v roce 1684. Podle soukromé korespondence paní de Maintenon to bylo v červnu 1684. Svatba se konala v noci v kapli paláce ve Versailles. Oltář připravil Bontemps, králův komorník, mši sloužil Ludvíkův zpovědník La Chaize a sňatku požehnal pařížský arcibiskup Harlay. Svědci: ministr války Louvois a markýz de Montchevreuil, starý přítel paní de Maintenon a v té době guvernér kraje Maine.²⁰

Ludvíkův soukromý i veřejný život ovlivnila i tzv. travičská aféra, ve které figurovalo i jméno milenky markýzy de Montespan v souvislosti s pořizováním afrodisiak.²¹

1685 až 1700 byla léta Ludvíkova středního věku, kdy vedl spokojený soukromý rodinný život a těšil se skvělému zdraví. Nechal postavit zámek Marly (středně velký zámek nazývaný Slunce a 12 staveb pojmenovaných podle znamení zvěrokruhu). Zde trávil mnoho času.²² I poté co dosáhl 70 let, byl jeho život naplněn stejnou činností jako dříve. Ráno se účastnil dlouhého zasedání rady, po obědě si vyjel na lov. Večer pracoval v pokoji s paní de Maintenon. Ona si četla nebo pletla, kdežto on jednal se svým ministrem. Po večeři přijímal v té samé místnosti členy rodiny.²³ Nechal na popud své druhé manželky založit školu pro dívky v Saint-Cyr. Mansart navrhl takové budovy, do kterých mohlo chodit až 250 dívek od šesti let ze zchudlých šlechtických rodin. Na vše dohlížela paní de Maintenon, zejména na výzdobu interiéru. Dívky zde měly být vychovávány tak, aby se mohly vrátit zpět do normálního života. Dívky vybíral sám král na základě jejich rodokmenů. Dívka byla přijata, pokud prokázala alespoň čtyři šlechtické předky z otcovy strany. Mezi těmito dívkami byla i nejmladší dcera madame de Montespan, slečna de Blois. Dívky zde získaly potřebné vzdělání.

²⁰ CRONIN, s. 168—170.

²¹ LEVI, S. 249.

²² CRONIN, s. 208.

²³ Tamtéž, s. 244.

Saint-Cyr se po smrti krále Ludvíka XIV. stalo útočištěm pro madame de Maintenon.²⁴

Ludvík XIV. a jeho zdravotní stav: Nemoci provázeli Ludvíka po celý život. Od dětství u něj byly zaznamenány bolesti hlavy, návaly slabosti, uhry, vyrážky, nachlazení, bolesti v krku, a to stále dokola.²⁵ Například 11. listopadu 1647 se Ludvík dostal do ohrožení. Pocítil silnou bolest v zádech, která neustupovala. Lékař usoudil, že se jedná o neštovice, tehdy smrtelnou nemoc. Nařídil pustit žilou, a to hned dvakrát. Nemoc vyvolala u Ludvíka blouznění. Druhý lékař rozhodl o podání projímadla, a to také dvakrát a 18 den nemoci byl Ludvík bez horečky.²⁶

Pár týdnů před svou smrtí pociťoval první známky onemocnění. Ten den začal Ludvíka pobolívat žaludek. Rozhodl se odjet téhož dne do Versailles. 13. srpna pocítil bodavou bolest v noze a byl nucen ulehnout. Následující den se nekonal *lever*, protože byl nucen zůstat ve své loži. Dvůr tak věděl, že král je vážněji nemocen. Dorazila skupina lékařů z Paříže. Tito lékaři zjistili, že král má horečku a předepsali mu oslí mléko. Odpoledne téhož dne ho navštívila paní de Maintenon. 19. srpna lékař Maréchal našel na králově noze černou skvrnu. Příští den mu nohu koupali v horké lázni burgundského vína a aromatických bylin. Z 23. srpna na 24. srpna Ludvík trpěl závratěmi. Bylo to připisováno oslímu mléku a bylo zakázáno podávat. Náhle se objevila další skvrna a nebylo pochyb, že král má gangrénu. Bylo jisté, že nemoc je nevléčitelná. Villeroi to těžce nesl. Nechal poslat pro bratra Le Telliera a požádal ho, aby připravil duši na smrt. Zprávy o králi se šířily rychle a do Versailles proudili davy lidí. 25. srpna byl svátek svatého Ludvíka, králova patrona. I přesto, že byl sláb, trval na tom, aby pod jeho okny zněly hoboje a bubny a aby při obědě hrál ve vedlejším pokoji orchestr. Večer byl tázán, zda přijme poslední pomazání a on velice rád přijal. Nechal si poslat pro malého Ludvíka z Anjou, aby si s ním naposledy pohovořil a dal mu posledních pár rad k vládnutí nad Francií. Králův stav se náhle zhoršil a jeho noha byla již necitelná. Krátce svítla naděje na uzdravení, když rolník jménem

²⁴ MITFORD, Nancy, *Král Slunce: Život francouzského krále Ludvíka XIV.*, Praha, 2000, s. 145—148.

²⁵ CRONIN, s. 208.

²⁶ KOVAŘÍK, s. 56.

Bruno přišel s tím, že našel lék, který vyléčí všechny druhy gangrény. To se ale nepotvrdilo. Král umírá 1. září 1715.²⁷ Kolem těla krále se shromáždila celá královská rodina. 22. září bylo královo tělo po vyjmutí srdce nabalzamováno a vloženo do olovené rakve, která byla uzavřena v rakvi dubové. Na destičku bylo napsáno královo jméno, věk a doba vládnutí. 22. října se v kostele sloužila slavnostní mše. Ludvíkovo tělo bylo uloženo do hrobky rodu Bourbonů. Proběhl tradiční obřad a téhož dne Ludvík XIV. opustil Versailles a zámek tak zůstal prázdný.²⁸

S Ludvíkem XIV. se pojí označení Král Slunce, a to již od dětství. Více pak s jeho rostoucí prestiží v souvislosti se slavností *carrousel*, pořádanou v červnu 1662, kde král nesl znak znázorňující slunce s heslem *Ut vidi vici* (sotva jsem spatřil, zvítězil jsem). Ludvík XIV. zde byl oblečen jako římský imperátor do zlaté a stříbrné barvy. Slavnost navazovala na tradici antických, mytických karuselů, jež vynalezla královna Kirké. Douvrier navrhl medaili, která znázorňuje slunce ozařující zemi s heslem *Nec pluribus impar* (ne mnohým neroven). Od té doby se slunce stalo nejen osobním, ale i oficiálním emblémem. Představa slunce je také spojována s Ludvíkovou okázalostí.²⁹ Ludvík XIV. ve svém memoáru popisuje svůj pohled na symboliku Slunce takto: „Právě tehdy jsem začal užívat emblému, který jsem si dodnes ponechal a který vidíte na tolika místech. Podle mé představy se neměl zastavovat u ničeho konkrétního a menšího, pouze po svém zpodobňovat povinnosti vládce a navěky mne k jejich plnění. Za tělo erbu bylo vybráno Slunce, které je podle pravidel vůbec nejvznešenější a které pro svou jedinečnost, pro zář, která je obklopuje, pro svit, který udílí ostatním hvězdám, pro rovné a spravedlivé rozdělení tohoto světla do všech různých světových podnebí, pro dobro, které všude působí, neboť neustále na všech stranách vytváří život, radost a činnost, pro svůj neustávající pohyb.“³⁰

²⁷ CRONIN, s. 248.

²⁸ CRONIN, s. 249—252.

²⁹ SCHULTZ, Uwe, *Vládce z Versailles: Ludvík XIV. a jeho doba*, Praha, 2006, s. 72.

³⁰ LUDVÍK XIV., *Paměti krále Slunce: Úvahy pro poučení dauphinovo*, Praha, 2007, s. 147.

3 MILOSTNÝ ŽIVOT FRANCOUZSKÉHO KRÁLE LUDVÍKA XIV.

Ludvík XIV. byl schopný panovník, v jehož osobním životě měly ženy své pevné místo, a byly jimi především Anna Rakouská (1601–1666), Marie Manciniová (1639–1715), Marie Tereza Habsburská (1638–1683), Louisa de La Vallière (1644–1710), Athenais de Montespan (1640–1707) a Françoise de Maintenon (1635–1719).

Ludvík XIV. začal žít milostným životem po dovršení 17 let. Do tajů sexuálních praktik Ludvíka zasvětila zkušená dvorní dáma královny Anny, madame de Bouvois. Podle Saint-Simona všechny královny milenky v jeho mládí byly ženy z okolí jeho matky, královny Anny, ať to byly dvorní dámy či obyčejné služky. Svědčí to o nevyhraněném Ludvíkovým typu žen. Neváhal se dvořit ženám, po kterých toužil. Dokázal za nimi vyšplhat i na střechu či okapy. Po celý svůj život Ludvík toužil po těle ženy. Dokonce, i když byl stár (přes 60 let), vyžadoval po své druhé, tajné manželce, paní de Maintenon, aby zastávala své manželské povinnosti. Co se týkalo milenek, král měl jich nespočet. Pouze tři z nich však miloval. Byla to Marie Manciniová, Louisa de La Vallière a Athénais de Montespan. Svou první manželku, královnu Marii Terezu Španělskou měl rád, ale nemiloval ji, přesto spolu měli šest dětí, dospělosti se dožil pouze jeden potomek, syn Ludvík.³¹

Král si byl vědom toho, že úřad mu ukládá sňatek z rozumu a city v jeho životě nemají místo, pokud nechce trápit sebe nebo jiné. Milenky držely v područí jen jeho smysly. Nebyl citově založený, šlo mu pouze o potěšení. Svým milenkám nebyl o nic věrnější než své manželce Marii Tereze. Často míval i dvě zároveň. Ze všech milenek byla pouze jedna, která naplňovala jeho život a sdílela touhu po přepychu, radostnému životu či velkému bohatství, Athénais de Montespan. Když dosáhl toho, co chtěl, projevoval skutečnou vděčnost. Uměl být i okouzující. Všechny své milenky štědře obdarovával, zejména paní de Montespan, které nechal postavit zámek Clagny. Ke všem se choval s úctou. V

³¹ DE ROMÉGES, Henri, *Posedlosti francouzských králů*, Praha, 2014, s. 70.

případě definitivního konce vztahu s milenkou je však opouštěl bezohledně. Nebyly vyhnány ode dvora, král si jich jen nevšímal. Při každém rozchodu cítil jakousi úlevu, proto nedával najevo žádný soucit. Díky svému zhýralému životu, každý den navštěvoval mše a propadal výčitkám svědomí, přesto až paní de Maintenon přivedla krále zpět na cestu křesťana.³²

3.1 Marie Manciniová

Jako mladý král se nejprve Ludvík zamiloval do neteře kardinála Mazarina, do Marie Manciniové, která neměla lehké dětství. Nenarodila se pod šťastnými hvězdami. Matka ji neměla od počátku ráda, brala ji jako „zákeřnou nemoc“ a dělala vše pro toto, aby ji odstranila z rodiny. Paní Manciniová byla pozvána svým bratrem kardinálem Mazarinem do Paříže, a i přes svůj odpor vzala Marii sebou. Marie nezamířila se svou rodinou ke strýci do Palais-Royal, ale byla poslána do kláštera de la Visitation. Zde se Marie zdokonalovala ve francouzštině, latině, literatuře, hudbě, zpěvu a dokonalým dvorským způsobům. V roce 1655 získala povolení připojit se ke své rodině, přesto musela zůstat stranou při dvorských slavnostech, kde zářily její sestry. Po nějaké době byla i Marie představena u dvora, nevzbudila však větší zájem. Byla upjatá, příliš inteligentní na rozdíl od dvorské společnosti, která holdovala vulgárním radovánkám. O rok později zemřela Mariina matka, což ji otevřelo cestu do vyšších dvorských kruhů. V té době se zamilovala do krále Ludvíka XIV. Tato láska v ní probudila vše, co v ní bylo výjimečné: byla vášnivou ženou při lovu, jízdě na koni, tanci či v rozhovorech.³³

Trvalo dlouho, než se král rozhodl projevit jí své sympatie. Trávili spolu stále více času a jejich láska rostla. Na přelomu let 1657 a 1658 ozářily zimní slavnosti Louvre. Sám král ztvárnil nejskvělejší role, jako byl Zeus či Slunce. Marie vždy poblíž Jeho Veličenstva představovala Venuši nebo jinou krásnou bohyni. Všichni si všímali jejich zamilovaných pohledů a jejich životní potřeby být spolu. Rok 1658 idylku slavností přerušil, končila zima a král opět odjel s

³² DE ROMÉGES, s. 71–74.

³³ LEJEUNE, Paule, *Milenky francouzských králů*, Brno, 2007, s. 71–72.

vojáky na sever. Doprovázen i Marii, kterou v té době zastihly dvě rány: zemřela její sestra při porodu a bratr Alfons skonal na následky zranění při hře. Brzy se od krále Ludvíka XIV. musela odloučit.³⁴

Nové milostné vzplanutí vypukne ve Fontainebleau, kde se dvůr usídlil. Již veřejně projevuje zájem o kardinálovu neteř. Zajde až k vyznání „*Jak jste krásná, má královno*“.³⁵ Milostná kavalkáda pokračovala přes všechny překážky celý podzim, kdy byli neustále pod dohledem regentčiniých či Mazarinových špiónů. Dvůr se přesídlil do Lyonu. V této době kardinál zamýšlel uzavřít mír se Španělskem, který by byl zpečetěn sňatkem Ludvíka XIV. a španělské infantky Marie Terezie. Ludvík XIV. své lásce Marii Manciniové sliboval: „*Nikdy se s infantkou neožením. Vy budete mou královnou. Když po vás toužím, kdo tomu může zabránit.*“³⁶ Zpočátku s tím kardinál Mazarin souhlasil, ovšem když královna Anna rezolutně odmítla, kardinál otočil a byl proti sňatku.³⁷

Setkání s infantkou proběhlo ve víru velkolepých recepcí. Marie Tereza krále zaujala. Marie Manciniová přesto stále hrála v divadelních představeních po boku Ludvíka hlavní roli. Věděla, že pod slupkou společenského života probíhají jednání o králově souhlasu se svatbou s Marií Terezou. Král musel poslat svou milovanou do ústraní. Na cestě do exilu byla doprovázená dopisy a vzkazy, ale věděla, že král se vzdal úmyslu se s ní oženit. Marie se uchýlila do Brouage ve Vendée.³⁸

Dříve než se dvůr vydal směrem ke španělským hranicím, mohl s ní Ludvík strávit ještě tři dny. Králova zrada ji nesrazila na kolena. Již na jaře roku 1661 se provdala za Lorenza Colonna, mladého římského knížete z nesmírně proslulého rodu. Vedla život plný přepychu a vrtochů, aniž by zapomněla na svou lásku k poznání, čtení, k divadlu. V té době se Marie odlišovala od ostatních dam. Například odmítala manžela v manželském loži, když se dozvěděla o manželových nevěrách. Sedm let láskou naplněného života vystřídala znovu samota. Po celá léta žila ve strachu a na útěku před manželem. Marii se podařilo

³⁴ LEJEUNE, s. 73.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž, s. 74.

³⁸ Tamtéž, s. 76.

v převleku za muže odcestovat na lodi z Apeninského poloostrova do Marseille. Cestovala se svou mladší sestrou Hortensií. Doufala, že se přesídlí do Paříže, kde najdou ochranu u Ludvíka XIV., ten ji však přikázal, aby odešla do kláštera poblíž Lyonu. Uchýlila se do Turína, kde prožila romantickou avantýru s Karlem Emanuelem, vévodou savojským. Stále byla pronásledována svým manželem Lorencem, který ji nakonec vypátral ve Španělsku a na rok ji nechal uvěznit v hrozné pevnosti v Segovii. Aby se očistila od všech pomluv, roku 1678 napsala své memoáry nazvané „*Pravda*“. Nový obrat nastal v době, kdy manžel, jmenovaný aragonským vicekrálem přijel se svými syny do Barcelony. Marie byla dojata, že vidí své děti, které léta neviděla. Bylo jí přikázáno bydlet v klášteře, kde mohla vést trochu volnější život a stýkat se s přáteli a vést život hodný jejího postavení. Zcela svobodná byla až od roku 1689, kdy manžel zemřel. Poté se vrátila do Říma, kde již nebudila takovou pozornost jako předtím. Musela se podrobit jisté společenské a rodinné rutině. Monotonnost zaháněla cestováním.³⁹

Po tolika peripetiích, soutěžících s rytířskými romány nebo Racinovými tragédiemi se z Marie stala stará dáma, do jisté míry anonymní. Historikové se neshodují v datu její smrti. Pravděpodobnější je rok 1715, shoduje se to s časem úmrtí kdysi milovaného Ludvíka. Jisté je, že zemřela v Pise.⁴⁰

3.2 Marie Tereza Habsburská

Narodila se jako osmý potomek španělského krále Filipa IV. a jeho choti Izabely Bourbonské 10. září 1638. V důsledku předčasné smrti šesti sourozenců se Marie Tereza stala roku 1646 španělskou korunní princeznou a středobodem celého španělského dvora, jedinou dědičkou celého Španělska a jeho kolonií. Byla jí až do roku 1657, kdy se narodil její bratr princ Filip Prosper. Skutečnost, že Španělsko získalo následníka a byl ratifikován pyrenejský mír mezi Španělskem a Francií, byla předpokladem pro sňatek Marie Terezy s francouzským králem

³⁹ LEJEUNE, s. 77.

⁴⁰ Tamtéž, s. 79.

Ludvíkem XIV. uzavřený roku 1660. Tento sňatek měl sloužit pro upevnění míru po dlouhém období válek, proto je považován za sňatek politický. Aby nedošlo při případném uprázdnění španělského trůnu k nárokům ze strany francouzského krále, musela se Marie Tereza vzdát svého nároku na španělský trůn a dostala velké věno, které bylo vypláceno nepravidelně (později Ludvík XIV. tohoto využil při obsazování španělského Nizozemí za války o španělské následnictví, probíhající v letech 1667/1668).⁴¹

Svatební obřad Ludvíka XIV. a Marii Terezy proběhl nadvakrát. Španělská princezna se podle tradice měla vdávat dříve, než překročí hranice své země a francouzský král se musel oženit ve své zemi. 3. června proběhl tzv. obřad v zastoupení ve Fuenterrabia. Francouzského krále zastupoval španělský šlechtic don Luis de Haron. Manželé se poprvé setkali na ostrově Ile des Faisants, který ovládala jak Francie, tak Španělsko. Třetí den po svatbě královna Marie Tereza opustila své rodné Španělsko v doprovodu nejmilejší společnice, vévodkyně z Moliny. 9. července se již konala svatba v Saint-Jean-de-Luz, za přítomnosti obou manželů, která trvala tři hodiny. Následovalo několik dnů slavností a radovánek.⁴² První rok byl Ludvík své manželce věrným manželem, užíval si vášně, kterou k němu jeho manželka cítila. Postupem času se Marie Tereza začala více uzavírat do kruhu osob svého španělského doprovodu, který s ní přicestoval do Francie. Mluvila pouze španělsky, francouzsky se až na pár základních slov nikdy nenaučila. To vedlo k jejímu odcizení s Bourbony. Král se zamiloval do Louisy de La Vallière, která se stala královnou první oficiální milenkou. Královna Marie Tereza z toho byla velice zarmoucena. Našla oporu nejen ve svém španělském kruhu, ale i ve své tchýni královně Anně Rakouské, která se stala její přítelkyní a spojenkyní.⁴³

Marie Tereza nehrála po boku svého manžela žádnou politickou roli. Dokonce i v soukromém životě žila ve stínu manželových královských favoritek. Jedinou větší zábavou byly pro Marii hazardní hry, neboť nejevila sebemenší zájem o politiku, literaturu či dění na královském dvoře. Byla tedy povahou

⁴¹ HAMMANOVÁ, Brigitte, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha, 1996, s.305–306.

⁴² LEVI, s. 148–150.

⁴³ Tamtéž, s. 151.

úplně jiná nežli král. Proto také byla hojně kritizována. Vše se změnilo 1. listopadu roku 1661, kdy královna porodila vytouženého syna, následníka trůnu, Ludvíka Francouzského, nazvaného *Velký Dauphin*. Porodila celkem šest dětí, ale dospělosti se dožil pouze Ludvík Francouzský.⁴⁴ Postupem času a zejména poté, co se královský dvůr přesídlil do Versailles, Marie Tereza začala tolerovat manžellovy milostné aféry. Nejprve Louisu de La Vallière, později druhou oficiální milenku Athénais de Montespan, která měla více prostoru v zámku nežli královna. Přesto král nedopustil oslabení královnina postavení. Proto také několikrát pokáral madam de Montespan, která svým chováním znevažovala královninu důstojnost. Po travičské aféře byla Madam de Montespan nahrazena madame de Maintenon. Této ženy si královna Marie Tereza vážila a chovala se k ní ohleduplně. Byla jediná, která zpočátku vzdorovala a nabádala krále, aby se věnoval své manželce, kterou léta zanedbával. Marie Tereza tak žila v ústraní na královském dvoře, kde se věnovala zejména náboženství a charitativní činnosti.⁴⁵ Okolnosti byly pro královnu příznivé. Ludvík XIV. netoužil po milostné aféře, pociťoval novou potřebu stálosti a zdrženlivosti. Ludvík poslechl radu paní de Maintenon a po dlouhé tři roky byl věrným manželem. Královna byla potěšena, a proto nechala namalovat svůj portrét a na znamení vděčnosti ho věnovala paní de Maintenon. Královna tak byla v posledních letech šťastná. Nemohla trávit tolik času u dvora, protože se nenaučila francouzsky, a proto svůj čas vkládala do her a modliteb.⁴⁶

V posledním červencovém týdnu roku 1683 onemocněla, v levém rameni se jí objevil benigní nádor. Lékař Fagon započal léčbu, která byla v té době používána zcela na vše, a to pouštěním žilou. Veškerou bolest doprovázenou vysokou horečkou snášela se ctí. Poslední červencový den přijala poslední svátost umírajících v přítomnosti manžela a svého syna. Poté pronesla větu: „*Co jsem královnou, byla jsem šťastná jen jediný den.*“⁴⁷ Zemřela bolestivou smrtí téhož dne na zámku ve Versailles. Přestože byla po téměř celé manželství

⁴⁴ HAMANNOVÁ, s. 306.

⁴⁵ FRASER, Antonia, *Ludvík XIV. a jeho osudové ženy*, Ostrava, 2007, s. 119–123.

⁴⁶ CRONIN, 167–168.

⁴⁷ Tamtéž, s. 168.

Ludvíkem zanedbávána, byl král její smrtí zarmoucen a prohlásil „*To je první bolestivá rána, kterou mi přivodila*“.⁴⁸ Tato nešťastná, ale milující žena byla pohřbena v katedrále Saint-Denis v Paříži. V následujících měsících po královnině smrti bilancoval Ludvík, oděný do černých šatů a osamělejší než kdy předtím za svůj dosavadní život.⁴⁹

3.3 Louisa de La Baume Le Blanc (vévodkyně de La Vallière)

Tato žena se stala první oficiální milenkou francouzského krále Ludvíka XIV. mezi léty 1661 až 1667. Jediná milenka, která krále milovala pro něho samotného, a ne pro jeho moc a bohatství. Po celý život byla skromná a i přesto, že byla královou milenkou, se ke královně Marii Tereze chovala s úctou. A jaká byla Louisa de La Baume Le Blanc?

Louisa de La Baume Le Blanc se narodila 6. srpna 1644. Pocházela ze spolehlivé, králi oddané rodiny z nižší šlechty z Touraine. Její otec Laurent de la Baume Le Blanc se proslavil v bitvě u Rocroi pod vedením Velkého Condého. Louisa a její o dva roky starší bratr prožili šťastné leč prosté dětství na záměčku La Vallière v Rogny. Když bylo Louise sedm let, otec zemřel a matka se znovu provdala, a to za markýze de Saint-Rémy. Nějaký čas trávila v klášteře uršulinek, zaměřeného na výuku dobrého chování a umění. Nebylo to pro ni cizí prostředí, neboť jeptiškami zde byly její tety Alžběta a Charlotte. Její strýc Gilles byl biskupem v Nantes a strýc Jacques byl jezuitou. Církevní výchova v ní zanechala hluboké morální zásady. Získala zde také vzdělání v gramatice, čtení a naučila se vyjadřovat. Markýz de Saint-Rémy neoplýval přílišným bohatstvím, ale v důsledku svého postavení mohl Louise zajistit postavení dvorní dámy u dcer Gastona Orleánského. Při soužití s nimi se jí dostala nejen výchova, ale i přímé školení v královských způsobech. Naučila se zásadní dvorské umění-tanec. Následně se stala dvorní dámou Henrietty Anny, manželky Filipa Orleánského, mladšího bratra Ludvíka XIV.⁵⁰

⁴⁸ CRONIN, s. 168.

⁴⁹ Tamtéž, s. 169.

⁵⁰ FRASER, s. 77–80.

Louisa měla něžnou povahu. Ochotně se podřizovala a snažila se vyhovět. Vše ve spojení s přirozenou skromností. Paní de Sévigné o ní psala jako o „fialce ukryté v trávě“.⁵¹ Ovšem díky své venkovské výchově měla také divočejší stránku, charakterizovanou vynikající jízdou na koni i bez sedla. Co se vzhledu týkalo, nebyla krásná, ale byla přitažlivá. Podle tehdejší doby měla Louisa pouze jeden nedostatek, a to malé poprsí. Naučila se proto nosit živůtek s objemnými mašlemi, které plnily úlohu jakési vycpávky.⁵²

V době, kdy se Louisa stala dvorní dámou královny Marie Terezy, se král zamiloval do své mladičké švagrové Jindřišky Anglické. Mladí milenci jednali nerozvážně a brzy se o vztahu dozvěděla královna Anna Rakouská i Marie Tereza. Aby král předešel velkému skandálu, začal předstírat lásku k jiné ženě, kterou se stala mladičká Louisa de La Vallière. Tato láska přerostla v lásku opravdovou, ke které došlo během léta 1661 v lesním zákoutí Fontainebleau. Louisa de la Vallière se také stala jedním z důvodů pozdějšího pádu vrchního finančního správce, který se dvořil královně budoucí milence.⁵³

Trvalo však několik týdnů, nežli svolila a stala se královnou milenkou. Louisin počáteční odpor nebyl hraný. Byla zbožná, a aby obětovala panenství a sdílela lože s králem, musela být přesvědčena, že je to svatá povinnost. Dne 1. listopadu roku 1661, na katolický svátek Všech svatých královna Marie Tereza porodila vytouženého syna, následníka trůnu, Ludvíka francouzského. Král mu udělil nový titul *Monseigneur*. I přes tuto nádhernou událost, králův milostný poměr s Louisou de La Vallière pokračoval. Měl být stále tajen, aby se to nedotklo obou královen, manželky a matky. Královna Anna již od počátku tento vztah nepodporovala. Ovšem nebyla jediná. Byla zde i církev, která Ludvíkovi nezákonné lásky odsuzovala a manželskou nevěru považovala za velký hřích. Poté co se Marie Tereza dozvěděla o Louise, svěřila se královně Anně. Louisa obtížně snášela pohrdání nejen královy matky, ale i negativní reakce dvora. Nátlak obou královen a církve Louisa nevydržela a již 24. února 1662 uprchla do

⁵¹ LEEUNE, s. 82.

⁵² FRASER, s. 79.

⁵³ LEJEUNE, s. 84.

kláštera Navštívení v Chaillot. Ludvík se o jejím útěku ihned dozvěděl a vydal se pro ni, aby ji přivezl zpět ke dvoru. Nebyl to ale poslední její útěk do kláštera.⁵⁴

Louisin vztah s králem vyvrcholil roku 1665, kdy se u dvora objevila pozdější králova druhá oficiální milenkou, Athénais de Montespan. Aby královna nepojala podezření, že její manžel má druhou milenkou, musela Louisa krále stále doprovázet. Nastala tak doba, kdy dvořané považovali Marii Terezu a obě milenkou za Ludvíkovy tři královny. Na jaře roku 1667 vypukla devoluční válka a král se v květnu připojil ke svým jednotkám ve Flandrech. Doprovázela ho nejen královna, ale i dvorní dámy, mezi nimiž byla i Athénais de Montespan. V té době byla jeho oficiální milenkou stále Louisa, která očekávala dalšího potomka a bylo jí nařízeno zůstat ve Versailles. Lze předpokládat, že v této době králova láska k Louise vyprchala. Louisa získala titul vévodkyně de Vaujours a král legitimizoval svou dceru Marii-Annu. Ludvík XIV. slavil ve Flandrech úspěchy a povolal k sobě královnu, která v té době pobývala v Compiègne. Jakmile se to dozvěděla Louisa, ihned vyrazila z Versailles. Král ji přijal, ale choval se k ní chladně. V listopadu 1667 Louisa porodila syna Ludvíka, kterého král také uznal za svého. Louisa a Athénais byly ubytovány v sousedících pokojích. Ludvík využíval Louisu jako zástěrku, aby před veřejností utajil poměr s madame de Montespan. Král se roku 1670 vydal na inspekci do Flander. Doprovázen „třemi královnami“ - královnou Marii Terezou, oficiální milenkou Louisou de La Vallière a madame de Montespan. Tyto ženy se po několik dalších let měly setkávat u dvora. Pro Louisu byla situace u dvora ponižující, a proto se roku 1674 rozhodla odejít do kláštera. Ludvík se pro ni sám nevydal, ale vyslal posla, aby ji přivedl zpět. Netrvalo dlouho a opět utekla, tentokrát do kláštera karmelínek v ulici Saint-Jacques. Před branami se rozloučila se svými dětmi a vstoupila do kláštera 2. června 1674. Lze předpokládat, že se bála, že bude královským dekretem znovu povolána ke dvoru nebo se obávala své slabosti. Stala se Louisou Milosrdnou. Nechala si ostříhat vlasy a oblékla si šat novicky. Zde se modlila za odpuštění všech hříchů, kterých se dopustila za 13 let u dvora. Zemřela 6. června 1710, po dlouhém odříkání a utrpením. Stejně jako její družky

⁵⁴ FRASER, s. 84–86.

byla pohřbena na malém hřbitůvku v klášteře. Upadla v zapomnění, tak jak si přála.⁵⁵

Potomci Louisy de La Vallière a krále Ludvíka XIV. Louisa jako matka byla smutná. Svá těhotenství musela skrývat, rodila tajně a neměla čas na zotavenou, bylo nutné, aby se ihned připojila ke dvoru. Během 13 let u dvora Louisa porodila králi čtyři děti. Již v březnu roku 1663 Louisa poprvé otěhotněla. V pokročilém těhotenství se odstěhovala do domku v Paříži. Zde v prosinci porodila syna Charlese, který jí byl ihned odebrán. Dlouho živ nebyl, zemřel v pouhých dvou letech. Louisa neměla čas truchlit. Již roku 1664 porodila druhého syna Filipa, který téhož roku také zemřel. O rok později ve Vincennes se narodila dcera Marie Anna. Její výchovou byla pověřena paní Colbertová. Děvčátko bylo rozmazlováno a vyrostlo do krásy. Král ji roku 1667 prohlásil za vlastní a přiznal titul Mademoiselle de Blois. Později se provdala za Armanda, knížete de Bourbon-Conti. Posledním společným dítětem byl Louis narozený v listopadu 1667, kterého král uznal roku 1669 za vlastního a byl mu přiznán titul hrabě de Vermandois.⁵⁶

3.4 Françoise Athénais de Rochechouart de Mortemart (madame de Montespan)

Ludvík XIV. měl za celý svůj život nespočet milenek, ale pouze jedna byla zosobněním jeho oslnivého života. Athénais de Montespan s ním sdílela lásku k přepychu a k životu ve velkém stylu.⁵⁷ A jaký byl život nejslavnější metresy francouzského krále Ludvíka XIV.? Françoise se narodila 5. října 1640 na zámku Lussac v Poitou do rodiny Mortemartů. Tento rod patřil mezi nejvyšší francouzskou šlechtu, na což byla Athénais po celý život velice pyšná. Po

⁵⁵ DUFRESNE, Claude, *Královny lásky*, Ostrava, 2003, s. 167–177.

⁵⁶ LEJEUNE, s. 84–88.

⁵⁷ KNEBLOVÁ, Hana, *Slavné ženy Francie*, Praha, 2017, s. 47.

rodičích zdědila vlastnosti, které se během života výrazně projeví. Po otci nestoudnou smyslnost a požitkářství, po matce velkou zbožnost.⁵⁸

Když Francoise bylo 12 let, rodina ji poslala do kláštera v Saintes, kde ji čekala výchova společenských mravů a vzdělání (četba, psaní a počítání). Ačkoliv získala klášterní výchovu, nezískala příliš velké vzdělání. Poté co opustila klášter, byla přijata ke dvoru, kde se stala dvorní dámou Jindřišky Anglické, manželky králova bratra Filipa a později královny Marie Terezy, manželky Ludvíka XIV. Od této doby se nechala nazývat Athénais.⁵⁹

Byla oslnivě krásná a šarmantní. Ovšem její rodina neoplývala bohatstvím, a proto její sestry odešly do kláštera. Přesto se Athénais dostalo štěstí a zasnoubila se s Louistem-Alexandrem de La Trémoille, ovšem vytoužená svatba se nekonala. De La Trémoille se roku 1662 účastnil souboje a byl nucen uprchnout z Francie. Athénais nesmutnila příliš dlouho a brzy se zasnoubila s Louistem-Henrim de Pardaillan de Gondrin, markýzem de Montespan a o rok později si jej vzala. Ačkoliv markýz pocházel z urozené rodiny, nebyl považován za dobrou partii. Neustále hrál hazardní hry. Jeho finanční problémy narůstaly, až musel zastavit šperky své ženy. Manželům se narodily dvě děti, dcera Marie-Christine a syn Louis-Antoine. Po narození syna žili manželé odděleně. Markýz de Montespan nebyl schopen finančně zvládnout nákladný život a raději vstoupil do armády.⁶⁰

Markýza de Montespan zůstala sama s dvěma dětmi a bez finančních prostředků. Svou situaci se snažila řešit upoutáním královny pozorností. Měla k tomu mnoho příležitostí, jako královnina dvorní dáma vídávala krále denně. Athénais krále přitahovala, ale láskou k ní nezahořel. Manželskou nevěru považoval za velký hřích. Přesto se ji rozhodl pomoci s její finanční situací a roku 1665 ji věnoval největší pařížská jatka, čímž získala pravidelný příjem. Již o rok později Ludvík radikálně změnil názor na manželskou nevěru a Athénais se na přelomu roku 1666 a 1667 stala jeho tajnou milenkou.⁶¹

⁵⁸ DE DECKER, Michael, *Madame de Montespan: Život nejslavnější metresy Ludvíka XIV.*, Ostrava, 2001, s. 9.

⁵⁹ KNEBLOVÁ, s. 48.

⁶⁰ LEJEUNE, s. 80–83.

⁶¹ KNEBLOVÁ, s. 49.

Králův vztah s madame de Montespan musel být zpočátku tajen, protože její manžel byl velice žárlivý. Poté co se vrátil z válečného tažení, se dozvěděl o vztahu jeho manželky s králem. Dvůr se snažil zabránit velkému skandálu a poskytl markýzovi peníze na zaplacení dluhů, toto markýz odmítl. Montespan se chtěl pomstít a snažil se nakazit svoji choť zákeřnou pohlavní nemocí, kterou by Athénais mohla nakazit krále. Snažil se tedy dostat do Athénaisina lože. Ta přivolala křikem lokaje a markýz byl uvězněn. Po týdnu byl propuštěn a musel odejít na panství. Markýzův hněv nepolevil. Požadoval, aby mu všude byla otvírána velká vrata, protože malými by s velkým parožím neprojel. Chtěl, aby se celý svět dozvěděl, že je podváděn. Jednoho dne oznámil, že žena zemřela na kokotérii a ctižádost a uspořádal pohřeb. Obavy z markýze skončily roku 1674, kdy souhlasil s rozlukou manželství.⁶²

V polovině 70. let byla madame de Montespan hvězdou všech slavností a zábav. Její životní styl byl velice nákladný, avšak mohla si to dovolit. Milovala krále nejen jako muže, ale hlavně pro jeho moc a bohatství. Král k ní byl mimořádně štědrý. Daroval ji například kazetu plnou šperků (náhrdelníky, náušnice, několik tuctů knoflíků). Král také zakoupil v Clagny nedaleko Versailles několik pozemků, na kterých nechal vybudovat pro Athénais zámek. Tato stavba trvala deset let a stála 2 073 000 livrů. Zámek nechal zařídit ve velkém přepychu. Kolem se nacházely rybníky, vodotrysky, malý selský dvůr. Milovala květiny, a proto nechala vysadit 8000 narcisů. A pro královskou pokladnu to nebylo levné. Také byla vášnivou hráčkou karet. Většinou prohrávala velké sumy. Veškeré dluhy za ní král z lásky platil. Také ji z peněz ze státní pokladny splnil nejvýstřednější nápad. Chtěla vlastní válečnou loď. Zakoupil koráb Comte a nechal ho vyzbrojit. Tato loď se neúčastnila žádné bitvy, byla však dokladem královy pozornosti. Také markýziny šaty byly oslňující a nákladné. Nejznámější je róba z látky protkané zlatými nitkami a posetými diamanty. Athénais sdílela s králem nejen jeho zálibu ve velkoleposti a okázalosti. Podporovala umělce, zajímala se o divadlo (oblíbila si Moliéra, Boileau, Racine, Corneille) a zvláště o literaturu. Velmi ráda jedla a v žádném

⁶² KNEBLOVÁ, s. 51.

jídle se neomezovala. Proti tloustnutí bojovala netradičním způsobem, nechávala se denně masírovat voňavkou.⁶³

V roce 1680 došlo ve Francii k velkému skandálu, k takzvané travičské aféře. Vše započalo roku 1679 při zatčení Kateřiny Monvoisinové, známé jako La Voisinová, která zásobovala dámy u dvora různými lektvary. Pár let před touto aférou byla popravena markýza de Brinvilliers, která otrávila celou svou rodinu a vyvstala možnost, že úmrtí několika významných osob nemělo přirozenou příčinu. Přestože byla La Voisinová podrobena tvrdým výslechům, neobvinila nikoho vysoce postaveného. Byla tedy usvědčena a odsouzena k smrti a v únoru 1680 upálena. Nakonec bylo zatčeno více než 300 osob, z toho 36 osob bylo odsouzeno k trestu smrti, další pak k vyhnanství nebo posláno do gajeje. Poté co král zjistil, že některé obviněné osoby jsou vysoce postavené, nařídil diskrétní vyšetřování. Do této travičské aféry byla zapletena většina francouzské vysoké šlechty. Případné odsouzení vysoce postavených osob by mohlo otrástit základy společnosti a státu. Lidé, kteří neměli čisté svědomí, včas uprchli ze země, a tak aféra nenarostla do ještě větších rozměrů. V některých případech zasáhl sám král Ludvík XIV., například u Olympie de Soissons, neteře kardinála Mazarina. Král jí vzkázal, aby si vybrala mezi Bastilou nebo exilem. Hraběnka uprchla ze země, ale její vina na smrti manžela se nikdy neprokázala. Až v srpnu roku 1680 se poprvé o výsledku objevilo jméno královny oficiální milenky. Dcera La Voisinové potvrdila, že markýza byla její zákaznicí. Účastnila se rituálu, po kterém měla získat královu přízeň. Později, aby si ji udržela, využívala afrodisiaka. Vážnějším obviněním byla markýzina účast na rituálu s voskovými figurkami svých sokyň a účast na černých mších. Dokonce požádala La Voisinovou, aby zavraždila krále pomocí dopisu napuštěným jedem. Veškerá obvinění nebyla ničím podložena, prokázáno bylo pouze používání afrodisiak. Nikdo z obžalovaných se s madame de Montespan neseťkal osobně, jako zprostředkovatelka sloužila komorná Claude des Oeillets. I přes veškeré popírání ji obžalovaní poznali. Představa, že se madame de Montespan účastní černých mší, byla absurdní. Markýza byla velmi zbožná. Přestože byla cizoložnice,

⁶³ KNEBLOVÁ, s. 55–57.

navštěvovala kostel. Proti její účasti na mši také svědčí skutečnost, že se měly odehrát v letech 1675 až 1678, což je období, kdy ji král stále vášnivě miloval. Pokud to nebyla madame de Montespan, tak kdo tedy? Pravděpodobně komorná Claude des Oeillets, kterou král vyhledával v době, kdy její paní byla těhotná nebo nemocná. Ludvík XIV. věřil v markýzinu nevinu, protože pokud by ho chtěla zabít, ztratila by svou pozici u dvora. Král nechtěl, aby její jméno figurovalo mezi obžalovanými, protože kdyby se ukázalo, že 12 let věnoval zájem ženě, která ho okouzila díky černé magii, by poškodilo jeho pověst. A tak nařídil odstranění všech dokumentů, které zmiňovaly jméno madame de Montespan. Ludvík se k ní choval, jako by se nic nestalo. Věnoval ji 50 000 livrů, ačkoliv se s ní již intimně nestýkal. Pokud by věřil v markýzino travičství, přikázal by jí opustit dvůr.⁶⁴

Madame de Montenspan se vyhřívala na výsluní. Chovala se panovačněji, arogantněji, pyšněji či sobečtěji. Jejího ostrého jazyka se obával celý dvůr. Athénais se chovala k lidem nižšího postavení bezcitně, dokonce i s královnou jednala arogantně, na rozdíl od Louisi de La Vallière, která se ke královně chovala uctivě. Athénais také proslula svými výbuchy vzteku. V roce 1675 král jmenoval sedm generálů maršály Francie a Athénais zjistila, že na seznamu se nenachází jméno jejího bratra a ztropila takovou scénu, že král ztratil řeč. Athénais se uklidnila až poté co bylo bratrovo jméno dospáno na seznam. Využívala svého postavení, aby zajistila pro své příbuzné vyšší postavení nejen u dvora (otec byl jmenován guvernérem Paříže, sestra abatyší v klášteře Fontevrault), ale neměla žádný politický vliv. O státní záležitosti se nezajímala.⁶⁵

Církev se na dvojnásobnou manželskou nevěru krále a jeho milenky dívala nelibě. O Velikonocích roku 1675 došlo k nečekaným událostem. Kněz Lécuyer odmítl udělit Athénais rozhřešení a vyzval ji, aby zanechala svého zavrženíhodného způsobu života. Rozhněvaná madame de Montespan si stěžovala králi, který poslal pro biskupa Bossueta. Ten ovšem domlouval králi, aby svůj hříšný vztah s Athénais ukončil a král tak učil. Všichni byli překvapeni.

⁶⁴ KNEBLOVÁ, s. 58–59.

⁶⁵ DE DECKER, s. 55–57.

Ludvík XIV. odjel k vojsku do Flander a markýza zamířila na svůj zámek Clagny. Král však markýzu stále miloval a nedokázal na ni zapomenout. Pověřil Colberta, aby ji vyšel vstříc ve všem při vybavování Clagny a splnil všechno, o co požádá. Když se král vrátil do Versailles, pobývala zde i Athénais. Aby se zabránilo jejich opětovnému hříšnému vztahu, byli neustále pod dohledem okolí. Později ji král navštívil na zámku Clagny, kde si povídali za přítomnosti několika dam. Athénais neustále plakala, král ji vyznal svou lásku a oba se přesunuli k překvapení všech do Athénaisina pokoje.⁶⁶

Jejich odloučení tak trvalo pouze 15 měsíců. Po obnovení milostného vztahu se páru narodily dvě děti (Francoise-Marie a Ludvík-Alexandr). V roce 1678 se opět Ludvík přestal s Athénais intimně stýkat. Důvodem, proč skončil králův vztah s madame de Montespan, byl nasnadě, ztloustla. V té době bylo Athénais 38 let a na její postavě se tehdy projeví neblahé důsledky její záliby v jídle a opakovaná těhotenství. Král svou oficiální milenku stále denně navštěvoval, ale již v něm nevzbuzovala vášeň. Panovník našel zalíbení v Angelice de Scorailles de Roussille, slečně de Fontanges, které v té době bylo 18 let. Ludvíkovi stále více vadily markýziny záchvaty vzteku i její hašteřivost, a proto uvítal Angeličinu poddajnost. Ta byla ovšem ctižádostivá, očekávala, že bude prohlášena královou oficiální metresou. Tou zůstala madame de Montespan, ovšem Angelika měla stejné postavení jako ona. V roce 1679 byla madame de Montespan jmenována nejvyšší hofmistryní v královnině domácnosti. Jednalo se o postavení, které si přála. Zprvu si přála být vévodkyní, ale to nemohlo být realizováno, alespoň ji poskytl postavení a právo vévodkyně. Kvůli královským gestům se mohlo zdát, že markýzu čeká stejný osud jako Louisu de La Vallière. Nestalo se tomu tak, nepříznivá situace se vyřešila sama. Angelika porodila královo dítě, které záhy zemřelo, a Angelika se po porodu nezotavila zcela a králova vášeň opadla. Angelika byla poslána do kláštera, kde záhy zemřela. Madame de Montespan přesto královu přízeň zpět nezískala. Dostala se do podobného postavení jako Louisa de La Vallière. Markýza de

⁶⁶ KNEBLOVÁ, s. 59.

Montespan se stala zástěrkou při Ludvíkových návštěvách u madame de Maintenon.⁶⁷

Když v roce 1683 zemřela králova manželka Marie Tereza, madame de Montespan přestala být nejvyšší hofmistryní. V prosinci musela opustit své přepychové pokoje v prvním patře zámku Versailles a přestěhovat se do přízemí. Jako novoroční dárek králi předala knihu s miniaturními pozlacenými postavičkami, znázorňující města, která dobyl během válečného tažení roku 1672. Na oplátku od krále získala pro sebe a děti zámek Clagny, kde mohla až do konce svého života pobývat. Jedinou radostí markýzy byly úspěchy jejích dětí. Například svatba dcery Louisy-Francoise, slečny de Nantes s vévodou Bourbon-Condé. V té době se již s markýzou nepočítalo, nebyla psána na seznamu královského doprovodu do lázní v Baréges.⁶⁸

V roce 1687 král vztah s markýzou de Montespan definitivně ukončil. V té době si vzpomněla na svého manželského syna, markýze d'Antin, kterého uvedla ke dvoru a dohodla výhodný sňatek. Madame de Montespan našla útočiště v pařížském Ústavu svatého Josefa, který se staral o výchovu chudých osiřelých dívek, který sama založila. Zde madame vládla a vytvořila malý dvůr, kterým se obklopovala. Markýza nikam nechodila, pouze na návštěvu do kláštera karmelinek, kde se setkala se svou bývalou sokyní Louisou de La Vallière (nyní Louisou Milosrdnou). Dobročinnosti se věnovala již dříve. Roku 1678 založila nemocnici, 1681 Ústav svatého Josefa. Roku 1686 finančně podpořila založení další nemocnice. Zakoupila zámek Orion a zřídila tam útulek pro chudé. Král se ke své bývalé milence choval velkoryse. Ovšem v roce 1707 ji musel zkrátit rentu ze 100 000 na 36 000 livrů, kvůli nedostatku financí ve státní pokladně. V posledních letech markýza stále více myslela na smrt, které se bála. Velmi litovala svého hříšného života, a proto také nosila kajícnou košili s železnými hroty a mívala železné opasky a náramky. Markýza se v rámci pokání snažila usmířit se svým manželem. Ten ji ovšem odmítl odpustit a krátce poté zemřel.⁶⁹

⁶⁷ KNEBLOVÁ, s. 60.

⁶⁸ Tamtéž, s. 61.

⁶⁹ DE DECKER, s.205–220.

Markýza de Montespan zemřela 27. května 1707. Před smrtí k sobě stihla povolat pouze manželského syna, vévodu d'Antin. Hrabě z Toulouse se také vydal z Versailles za svou matkou, ovšem již to nestihl. Vévoda d'Antin se namísto účasti na pohřbu matky ihned vydal hledat závěť. Báł se, že by majetek mohl být rozdělen mezi nemanželské sourozence. Závěť se však nenašla, a tak se vévoda stal univerzálním dědicem markýzy de Montespan. Když se král o smrti bývalé milenky dozvěděl, zavřel se ve svém pokoji a chtěl být sám. Neprojevill smutek, protože markýza de Montespan pro něj zemřela v den, kdy opustila Versailles.⁷⁰

Madame de Montespan a její potomci: Ludvíkovi XIV. porodila celkem šest dětí. V březnu 1691 ji byla odebrána výchova dcery Francoise-Marie a ztratila poslední důvod proč zůstat u dvora a přesídlila se do Clagny. Markýziny děti se ke své matce chovaly chladně a nijak zvlášť se o ni nezajímaly. Dokazuje to i její neúčast na svatbách dcery Francoise-Marie a syna Ludvíka-Augusta. Jedinou výjimkou byl hrabě z Toulouse. Zatímco na markýzu všichni zapomněli, děti udělaly kariéru. Dcery se staly skutečnými princeznami a jejich potomci získali místo v následnické linii. Vévoda z Maine a hrabě Toulouse byli postaveni na stejnou úroveň jako královští princové a bylo jim přiznáno následnické právo.⁷¹

3.5 Françoise d'Aubigné (Paní de Maintenon)

Tato žena byla považována za podivínku, stále se oblékající do černé barvy. Zlaté či stříbrné lemováním zdobilo její šaty, a to jen proto, že to vyžadovala etiketa. Stala se chůvou, později guvernankou dětí, které králi porodila druhá milenka Athénais de Montespan. Françoise d'Aubigné, v té době již paní Scaronová se o děti starala s láskou a péčí v nemoci i ve zdraví. Král se o paní Scaronovou začal více zajímat jako o ženu v době pádu madame de Montespan

⁷⁰ LEJEUNE, s. 99.

⁷¹ KNEBLOVÁ, s. 64.

dík tzv. travičské aféře. Více s ní rozmlouval a seznamoval se s nevšední historií jejího ponurého života.⁷²

Jaký tedy byl osud Françoise d'Aubigné? Narodila se jako vnučka statečného vojáka, horlivého hugenota a blízkého přítele Jindřicha IV. Její otec byl naopak člověk žijící na hranici zákona. Padělal peníze, chladnokrevně zabil svoji ženu poté, co ji přistihl v náručí milence. Častokrát měnil své náboženské vyznání, zrazoval své politické přátelé a účastnil se spiknutí Gastona Orleánského. Za své činy byl uvězněn v Chateau Trompette v Bordeaux. Zde se dvořil dceři správce věznice, Jeanne de Cardillac, se kterou se oženil. Françoise se tedy narodila za zdi vězení.⁷³

Neměla vřelý vztah ani s otcem ani s matkou. Přesto její dětství bylo poměrně šťastné. Françoise byla poslána ke své praradě, paní de Villette, u které byla až do svých deseti let vychovávána v kalvínské víře. Poté se svou rodinou odcestovala do Západní Indie, kde se těšila z exotického světa.⁷⁴ Když se rodina vrátila zpět do Francie, upadla do bídy hraničící s žebrotou. Françoise byla opět poslána ke své kalvinistické tetě, kde ji přezdívali „mladá indiánka“. Toto se nelíbilo katolické části rodiny z matčiny strany. Katolička paní de Neuillan obdržela písemný příkaz od královny Anny Rakouské, aby dohlédla na dívčino vzdělání. Byla tedy přijata do rodiny Neuillanů, kteří s ní zacházeli mnohem hůře než paní de Vilette. Když bylo Françoise 15 let, byla odvezena do Paříže a svěřena uršulinkám. Zde souhlasila s přestupem na katolictví, ale až poté, co byla ujištěna, že paní de Vilette nepropadne zatracení.⁷⁵

Při této návštěvě však došlo k další významné události, a to k setkání Françoise s Paulem Scarronem, pocházející ze zámožné rodiny. Jako mladý byl divoký a výstřední. Jednoho dne si tělo potřel medem a peřím. Takto tančil po ulici a následně skočil do vody, kde zůstal příliš dlouho, a důsledkem byla revmatická artritida, která mu znetvořila tělo. Nakonec mu byla udělena hodnost „královnin invalida“ a dána penze 250 úcu. Když Françoise viděla jeho tělo,

⁷² CRONIN, s. 162.

⁷³ LEJEUNE, s. 101.

⁷⁴ CRONIN, s. 163.

⁷⁵ LEJEUNE, s. 102.

nejprve se rozplakala a později s ním začala rozmlouvat. Mladá Françoise Scarrona tak zaujala, že ji požádal, aby se za něj provdala. Françoise souhlasila, ale byla jeho manželkou pouze podle jména. Scarron svoji ženu učil latinsky, španělsky, italsky, seznámil ji s vyumělkovaným jazykem. Po osmi letech manželství Françoise ovdověla. Ve své poslední vůli udělil Françoise svolení, aby se mohla opět vdát, což však neučinila. Žila jako strážnice v klášteře milosrdných sester v Paříži a pokračovala v navazování užitečných přátelství.⁷⁶

Když paní de Montespan porodila první dítě, vyvstala otázka, kdo o něj bude pečovat. Společný přítel se obrátil na paní Scarronovou, která požádala svého zpovědníka o radu. Pokud by se král veřejně přihlásil ke svému otcovství a požádal paní Scarronovou, aby pečovala o jeho potomka, pak by jako jeho poddaná neměla právo odmítnout. A tak se také stalo. Považovala to za čest, přestože se jednalo o náročnou práci. Již roku 1675 za svoji péči o královské potomky Françoise získala peníze na zakoupení panství Maintenon se zámkem obehnaným vodními příkopy. Od tohoto roku se paní Scarronová začala nazývat paní de Maintenon. U krále příliš pozitivní dojem nevyvolala, ba naopak. Králi vadily černé šaty, které považoval za pouhou přetvářku, ráda hovořila o vznešených tématech, které se v této době Ludvíkovi nezamlouvala. Paní de Maintenon byla ženou dbající více povinnosti nežli ženou plnou citu a vřelosti. Byla pravou vnučkou kalvinisty. Například ve sňatku s Paulem Scaronem nehledala lásku, ale užitečnou a někdy dominantní roli nebo s péčí o královny potomky souhlasila nikoli z lásky, ale z povinnosti. Přesto ve skutečnosti nebyla tak chladná. Zdálo se, že se bojí svých citů a hněvu Všemohoucího.⁷⁷

Mezitím se o ni Ludvík začal více zajímat. Byla to žena méně vyumělkovaná, žertovná, dokázala jasně vyjádřit moudré myšlenky, zdálo se jako by vůbec nežila, protože nebyla ve styku se dvorem. Byla úplně jiná nežli všechny královny milenky. Postupně poznával, jak něžně se chovala k dětem, jak umí milovat. Na konci 70. let se Ludvík stále více cítil být přitahován k paní de Maintenon a jeho cit přerostl v lásku. V tomto okamžiku paní de Maintenon

⁷⁶ CRONIN, s. 164–165.

⁷⁷ Tamtéž, s. 166–168.

ukázala, že je jiná než ostatní dámy v království. Krále odmítla. Ludvík byl bezpochyby překvapen, ale neodradilo ho to, ba naopak. Najednou trávil hodiny v jejím obydlí. Po travičské aféře, kdy zavrhl madame de Montespan, začal více oceňovat zásady paní de Maintenon, která věřila, že jejím osudem je přivést krále zpět na cestu ctnosti a naléhala na Ludvíka, aby byl laskavější a vážil si své ženy, byl ji věrný a miloval ji. Po smrti královny Marie Terezy, byla pouze paní de Maintenon, ženou, kterou miloval a ctil. Doufal, že i ona ho miluje svým způsobem.⁷⁸

Ludvík věděl, že nemohl povýšit paní de Maintenon na královnu, nebyla dostatečně urozená. Vzhledem k tomu, že byl král ztělesněním království, tak by svatba s vdovou po satirikovi učinila Francii terčem posměchu celého světa a Ludvík XIV. by přišel o veškerou slávu, o níž tak dlouho usiloval. Byla zde jediná možnost, a to tajná svatba, která se podle Saint-Simona konala uprostřed zimy na přelomu let 1683/1684 v noci v kapli v paláci ve Versailles. Oltář připravil králův komorník Bontemps. Mši sloužil Ludvíkův zpovědník La Chaize. Svědci byli pravděpodobně ministr války Louvois a markýz de Montchevreuil. Tímto sňatkem se paní de Maintenon stala Ludvíkovou druhou ženou, nikoliv však královnou. Konečně byl schopen do jisté míry uvést v soulad vášeň a rozum, krásu a pořádek.⁷⁹

Zemřela 15. dubna 1719 ve věku 82 let. Nejdříve byla pohřbena v kostele Sainte-Candide v Saint-Cyru. Během revoluce bylo její tělo vyhozeno na školní dvůr, protože podle lidu byla ženou tyрана. Její ostatky byly sesbírány a uloženy do krabice a uchovány v sýpce. Krabice byla nalezena roku 1945 a uchována ve versailleské kapli. Byla jediná, kdo se vrátil do královské rezidence.⁸⁰ Madame de Maintenon se stala jedinou královnou milenkou, která se kdy provdala za francouzského krále, byť tajně.⁸¹

⁷⁸ CRONIN, s. 169–171.

⁷⁹ Tamtéž, s. 172.

⁸⁰ LEJEUNE, s. 115.

⁸¹ KNEBLOVÁ, Hana, *Sňatky z lásky*, Praha, 2016, s. 62.

4 ŽIVOT NA KRÁLOVSKÉM DVOŘE FRANCOUZSKÉHO KRÁLE LUDVÍKA XIV.

4.1 Královský dvůr, slavnosti a ceremoniály

Nejdříve si musíme položit otázku: „Co znamená královský dvůr“? Dvůr je místo, které obývá král. Dvůr znamená samotného krále a jeho radu, všechny osobnosti a královskou suitu. Dále značí způsob života. Francouzský dvůr je považován za velký institucionální aparát, privilegovanou a zářící společnost, složenou ze stínů a světel, protikladů a rozporů. Ovšem nesmíme zaměňovat dvorskou šlechtu a šlechtu u dvora. Dvorská šlechta tvořila privilegovaný sbor těch, kteří byli, svým narozením (vévodové) nebo vysokou funkcí (ministři) povoláni pobývat trvale u dvora, čímž se mohli přibližovat králi. Samotná královská rodina této šlechtě vévodila. Jádro šlechty tvořil přísně omezený klub. Do tohoto klubu patřil Dauphin, královští princové a jejich potomci, přímý královští potomci, legitimovaní princové (Maine, Toulouse, Vendome). Následovaly titulované osobnosti: církevní páirové, laičtí páirové, ostatní vévodové. Krále nic neomezovalo, mohl si do svého okolí vybrat jakoukoli osobu, a to podle zásluh. Dvůr tak spočíval na dvou hierarchiích, na oficiální a té skutečné. Nerovnosti uvnitř šlechty král vyrovnával udělováním odměn ze zásluhy. Na dvoře se také hojně projevovala podlost, již někteří šlechtici, například starý Noailles nebo pan de Lauzun využívali, aby se přiblížili ke dvoru a stali se jeho součástí. Budilo to dojem, že dvůr organizuje nekonečnou slavnost, jakousi *Plaisir de l'ileenchantée*. Avšak u dvora nevládla jen veselost či podlost. Dvůr stavěl na odív také zbožnost, zejména po roce 1683, kdy se král podruhé oženil. Ovšem dvorní radovánky nebyly určeny pro všechny. Král si vybíral několik osob, které ho mohli doprovázet na lov a mohli být přítomni jeho hrám. Byla to čest záviděníhodná, ale i náročná. Vybraní šlechtici museli absolvovat shon třikrát týdně, večerní recepci, hudbu či představení.⁸²

Originalita francouzského dvora spočívala v tom, že si král vyhrazoval konečné rozsouzení sporů a tím utvářel podrobnou praxi ceremonií. Místo

⁸² BLUCHE, Françoise, *Za časů Ludvíka XIV.*, Praha, 2006 s. 18–21.

každého zde bylo určeno. Byl sám autorem pravidel, ať to byly hry, dvorní zábava, radovánky či smutek. Na druhé straně Ludvík XIV. nezapomínal na respekt vůči královskému úřadu, a to z politické rozvážnosti a ze smyslu pro stát. Je jisté, že se dvůr během vlády Ludvíka XIV. vyvíjel, v 60. letech v Louvru a v 70. letech v Saint-Germain. V době králova mládí, her, válek, lásky si dvůr zachovával bezprostřední charakter. Ludvík se svým dvorem několikrát stěhoval. Roku 1661 bydlel na zámku ve Fontainebleau, mezi lety 1662 až 1665 pobýval v Paříži na zámku v Louvru. Mnoho let také strávil v Saint-Germain-en-Laye a od roku 1682 přestěhoval dvůr již natrvalo do rozsáhlého komplexu Versailles.⁸³ Existovaly různé důvody, které přispěly k neustálému stěhování dvora, a to zejména mimo Paříž. Například se Ludvík cítil být příliš obtěžován lidmi, kteří se v okamžiku, kdy opustil palác, shlukli kolem něj. Také různé události, které se odehrály v době královi nezletilosti, již vyvolaly u krále odpor k Paříži. Jednou takovou to událostí bylo povstání fronda. Versailles sloužily nejen k radovánkám či zábavě. Ludvík XIV. zde uděloval audience, setkával se svými poddanými a úředníky.⁸⁴

Dvůr nebyl jen místo, které obýval král se svou rodinou, dvořany či místo plné zábavy. Dvůr také vychovával vkus návštěvníků, okouzloval cizince a hlavně vychovával národ. Okolí krále nebylo odříznuto od venkova. Uhlazenost, slušnost, hezký vzhled, půvabné způsoby, společenské chování, společenská kultivovanost, vše, co lze označit za počestnost, vzniklo u dvora. Dvůr také pečoval o vědu a jazyk. Nevzdělanost v elitě neměla místo. Jezuitské a oratoriánské koleje vychovali několik generací žáků, šlechtických i nešlechtických. Jednalo se o kulturní revoluci. A jaká vlastně byla francouzská společnost? Rozdělená společnost na duchovenstvo, šlechtu a třetí stav bylo minulostí. Toto rozdělení se využívalo jen ve stavovských provinciích, kde zástupci všech tří stavů měli správní moc. Šlechta netvořila třídu, jak to ukazoval tarif nové daně z hlavy, jež rozděloval francouzské poplatníky do 22 tříd a 569 zvláštních kategorií. V tomto tarifu, který vytváří společenskou hierarchii,

⁸³ HRBEK, Jiří, *Evropa a absolutismus: V 17. a 18. století (1648-1789)*, Praha, 2012, s. 171.

⁸⁴ VÉVODA SAINT-SIMON, Louis de Rouvroy, *Paměti*, Praha, 1959, s. 59–60.

nacházíme skoro v každé vyšší třídě stálou posloupnost tří skupin: dvůr, šat, finance. V první třídě figurovali královští princové, ministři, generální nájemci. Ve druhé třídě byli vévodové, první předseda parlamentu, správci mimořádných příjmů a ve třetí třídě rytíři svatého Ducha, předsedové s tokou a správci denní stravy vojska. Tyto tři třídy se staly třemi sloupy státu. Ludvík XIV. po smrti Mazarina, kdy převzal definitivně vládu ve Francii, zcela přetvořil společnost. Šlechtictví již nebylo povinné kritérium úspěchu, urozenost přestala hrát hlavní roli, více se přihlíželo na zásluhy než na rod.⁸⁵

Ludvík XIV. toužil po místu, kam by umístil svůj dvůr. Záhy se proto začaly stavět Versailles, a to v kraji králova mládí. Vznikl obrovský komplex se zahradami a ubytováním pro celý dvůr, obchodní centrum a hlavně místo, kam směřovali urození lidé z celé Francie. Versailles považoval za vrchol své moci a reprezentace nejen jeho samotného, ale i celé Francie. Tento zámek se stal předlohou pro ostatní zámky po celé Evropě.⁸⁶ Dodnes má versailleský dvůr v sobě něco neodolatelně přitažlivého, například reprezentace, složitá etiketa, dvorské slavnosti a nejrůznější zábavy, palácové zahrady. Versailles se již ve své době staly fenoménem. Řada zámků, paláců a zahrad po celé Evropě byla budována s cílem napodobit či překonat francouzský vzor.⁸⁷

S vládou Ludvíka XIV. se nepojí jen politický absolutismus či neustálé válčení, ať s vnějšími či vnitřními nepřáteli. Na pařížském dvoře a později v zahradách a prostoru zámku Versailles se pořádaly dvorské kratochvíle – divadelní hry, pitoreskní dekorace, ohňostroje, frivolnosti a radovánky a mnohem více čekalo na vyvolené, kterým se dostalo cti pohybovat se v králově blízkosti. Různé slavnosti či ceremoniály můžeme také rozdělit na několik kategorií. Např. slavnosti dvora, slavnosti pro lid nebo také každodenní královny či královniny ceremoniály, jako byl *grand lever*, radovánky na začarovaném ostrově či různé balety.

Nedílnou součástí zábavy na francouzském dvoře byly *courtballets* a to již od doby vlády Jindřicha III. Hojně do doby skladatele Jeana-Baptisty Lullyho a

⁸⁵ BLUCHE, s. 34–41.

⁸⁶ Tamtéž, s. 42.

⁸⁷ KVIRENC, Jan, *Evropa do roku 1914: Historie v dokumentech*, Liberec, 2007, s. 159.

liberalisty Phillipa Quinaulta, oba působili na dvoře Ludvíka XIV. Tyto balety se skládaly z hraných představení a bálů. Do historie se zapsal především *Ballet de la Nuit* (Balet noci), konaný roku 1653. Jednu z hlavních rolí ztvárnil v pouhých 15 letech král Ludvík oděný do šatů se zlatými pery a slunečními paprsky jako bůh Apollón. Pomocí jezdecké slavnosti *carrousel* z roku 1662 mezi Louvrem a Tuilériemi byl král schopen zajistit své vládě vynikající reklamu v celé Evropě. Bylo nutné spojit osobní potěšení s hlavním politickým cílem, a to připoutat si šlechtu. Chtěl ji ve Versailles zahrnout dvorskými poctami, ale zároveň ji zbavit reálné moci. Slavnosti měli plnit jednu úlohu, a to nastolit mír, tudíž společné zábavy vedly poddané k počestné důvěře. Slavnosti, jakékoliv byly pro Ludvíka XIV., kterých se sám účastnil jako tanečník, osobním pokušením, měly primárně politický program, a to zamezit pokušení lidu vytvořit novou frondu a ovládnou šlechtu prostřednictvím zábavy.⁸⁸ Jednalo se o první zábavnou akci jistého lesku a o vytvoření citového pouta mezi králem a jeho poddanými. Záminkou se stalo narození dauphina, následníka trůnu, syna Ludvíka XIV.⁸⁹

Nicolas Fouquet pozval krále na svoji slavnost na zámek ve Vaux-le-Vicomte roku 1661. Po této slavnosti Ludvík XIV. začal žárlit, nikdo nesměl mít hezčí zámek než sám král. Žárlivost byla důvodem, proč Ludvík XIV. spěchal se stavbou parku a zahrady ve Versailles. Bylo třeba připravit takovou slavnost, která by překonala a zastínila tu Fouquetovu. Již roku 1663 po návratu z Lotrinska, pozval dvůr do Versailles na ples, balet a komedii, jejichž zaranžováním byl pověřen Molière. Hosté byli okouzleni tímto *improptu de Versailles*, jeho okázalostí a krásou. Nikdo však netušil, že se brzy ve Versailles bude konat grandiózní slavnost pod širým nebem. Za koncepci a realizaci slavnosti odpovídal první králův komorník vévoda de Saint-Aignan (jeho přítel a důvěrník milostných eskapád). Slavnost nesla název *Les Plaisirs de l'ileenchantée* (Radovánky na začarovaném ostrově) na motivy eposu Zuřivý Roland od Ariosta. Název slavnosti byl v souladu s programovým záměrem, aby se slavnost konala nejen na ostrově či v paláci čarodějnice Alcine, ale i ve

⁸⁸ SCHULTZ, s. 127–132.

⁸⁹ KOVAŘÍK, s. 192.

Versailles a v jeho zahradách. Proto byl najat iluzionista Carlo Varani, aby vytvořil vhodné kulisy a úkolem dvorských umělců Molièra a Lullyho bylo spojit komedii a operu. Velkolepá událost trvala od 7. do 13. května 1664. Přesně týden, stejný počet dní, které Bůh potřeboval ke stvoření světa. Týden slavnosti byl oficiálně dedikován dvěma královnám, Anně Rakouské a Marii Tereze, ovšem skutečnou a tajnou královnou toho všeho ruchu byla Louisa de La Vallière. Slavnost započala hned v brzkých ranních hodinách, kdy se v ústřední aleji „zeleného koberce“ shromáždil dvůr s 600 hosty. Měli možnost vidět přijíždět kavalkádu, kterou vedl důstojník gardy d'Artagnan, oblečený v kostýmu Římana. Za ním přijel Saint-Aignan v roli Heroldova nového Rolanda provázaný deseti trubači a deseti bubeníky. Následoval příjezd samotného krále v roli Rolanda s družinou deseti šlechticů, zajatců čarodějky Alcine. Za novým Rolandem jedoucím majestátně na koni hosté mohli vidět Apollonův vůz, řízený také pohádkově oblečeným královským kočím Miletem. Okolo vozu se pohybovaly postavy, znázorňující 12 souhvězdí zvěrokruhu a 12 hodin, zatímco v kočáře seděly čtyři věky – zlatý, stříbrný, bronzový a železný, představované lidmi z Moliérova souboru. Tento úvod se opíral o tradice klasického *carrouselu*, k němuž patřila i hra, kdy se jezdec musel v plném trysku trefit kopím do kroužku či prstenu zavěšeného uprostřed manéže. V této hře se stal vítězem Jean-Francois de la Beaume-le Blanc, markýz de la Vallière, bratr královy milenky. Těžko říci, zda zvítězil díky své obratnosti či přispění krále. Radovánky probíhaly celý den a byly zakončeny v Menažerii, do které vjížděla čtveřice zvířat. Kůň nesl Marii Thérèse de Gorle, dame de Berthelot zvanou mademoiselle du Parc (Racinovu milenku), která byla oblečena do kostýmu jara. Léto symbolizoval herec du Parc, sedící na slonovi. Podzim představovala herečka La Thovilliérová na velbloudu. Jako poslední přijel na medvědovi herec Louis Bégart představující poslední období, zimu. Průvod postupoval pomalu za doprovodu Lullyho hudby. Náhle se objevila kráčející skála, ze které rostly vavříny, na níž seděl Molière jako Pan a herečka Madeleine jako Diana.⁹⁰

⁹⁰ BLUCHE, s. 84.

Král usedl mezi obě královny, proti němu usedl Monsieur a Madame. Louisa de la Vallière usedla až dozadu vlevo. Královna přijímala od všech čtyř ročních období a obou božstev komplimenty. Téhož dne předvedl Molière svou Princeznu z Elidy – směs hudby a tance přebrané od španělské frašky z pera Moretova. Následující den slavnost pokračovala. Všichni hosté byli pozváni na velkou scénu pod širým nebem. Na scéně se tyčil zámek čarodějky Alcine. Před ním soubor v čele s Moliérem pěli chvalozpěvy na lásku a krále. Během přestávky v programu slavnosti, hrálo 30 houslistů, šest cembal a oboustranné loutny Lullyho hudbu, na kterou tančili faunové a satyři, v meziaktí vystupovali akrobati, nechyběl samozřejmě balet, Moliérový hry, ale ani soutěže či loterie. Divadlo se posunulo dál na západ k labutí nádrži. Kouzelnice a její průvodci se změnili v mořské obludy a obrana paláce umožňovala balet obrů a trpaslíků. Baletní hudba od Lullyho vyvrcholila výstupem Rogera, který zlomil Alcinino zakletí a palác kouzelnice se propadl do země za zvuky ohlušujícího ohňostroje. Na závěr Roger dostal kouzelnou hůlku a jejím mávnutím propadl Alcinin palác ohni. Po zbytek slavnosti se hrála Moliérova hra *Les Facheux*, kdy se jezdci na koních trefovali kopím do připevněné hlavy. Tuto soutěž vyhrál král, který svoji cenu ihned nabídl do jiné soutěže. Nechyběla ani loterie, ve které ženy mohly vyhrát šperky, nádobí či nábytek. Ke konci slavnosti dostal slovo i kritický vtip – Moliérův soubor, který odehrál první dějství hry *Tartuffe*, ovšem tato hra se nesešla s pochopením královny Anny Rakouské. Ludvík XIV. ji byl nucen zakázat.⁹¹

Ludvík věděl, že o přízeň bohyně slávy je nutné se ucházet stále znovu a znovu, a tak nezůstalo jen u této slavnosti, byť byla jediná, která se věnovala literárně románovému tématu. V prosinci roku 1668, po nikterak úspěšné devoluční válce se o lesk Francie postaral pořádáním *Grand divertissement royal* (Velké královské rozptýlení). Některé slavnosti král pořádal z politických důvodů. Jedna takováto slavnost byla pořádána roku 1674 inspirovaná druhým dobytím Franche-Compté. Přestože trvala šest dní, byla rozdělena do období od 4. července do 31. srpna. Molière sice zemřel o rok dříve, přesto se v Thétidíně

⁹¹ SCHULTZ, s. 133–136.

jeskyni dále hrála jeho hra *Zdravý nemocný*. Na příkaz krále byl vchod do jeskyně vyzdoben obrovským zlatým slunce. Po zesnulém Moliérovi se nyní hlavním ceremoniářem stal Lully. Děj jeho tragické opery *Alceste* se odehrával na Mramorovém dvoře Ludvíka XIII. Nejdůležitější momenty měl tentokrát zaznamenat Pierre Le Pautre na rytiny.⁹²

Ve Versailles hlavní vášní byly hazardní hry, zejména karty. Hazardní hra se stala nevyhlášenou neřestí za vlády Ludvíka XIV. Hry, jež byly v módě, se nevyznačovaly přílišnou jemností, a proto měli čím dál více příznivců. Například hra zvaná *hoc* nebo *hola*, v Paříži zakázaná se zde hrála vášnivě roku 1675. Jednalo se o směs piketu, ferbla a figury. Je zde šest karet (čtyři esa, piková dáma a spodek), pomocí kterých se hráč snažil přebít ostatní karty. O tři roky později ve Francii lid propadl šílenství v podobě hry zvaná *bassette*, kdy lze ztratit za večer až 100 000 pistolí. Králi se to nelíbilo a roku 1679 tuto hru zakázal. Hrál se s kompletní sadou karet, přičemž si každý vybral jednu kartu, na kterou si vsadí. Bankéř vydal dvě karty najednou, když byly stejné jako ty, co na ně bylo vsazeno, tak první vyhrává pro bankéře, druhá prohrává. Tato čistě hazardní hra se dostala do Francie z Benátek prostřednictvím velvyslance Justinianiho. Téměř okamžitě se objevila hra *reversi*, kde se hrálo na prohru, tato hra přišla ze Španělska. Hra *lansguenet*, každému se dala jedna karta, na niž se cokoliv vsadilo, a když ten, který vytahoval karty, vytáhl svou, prohrál, pokud vytáhl kartu někoho jiného, tak vyhrál. První dvě hry se rozšířily ode dvora do města a poslední naopak z města ke dvoru.⁹³

Slavnosti na francouzském dvoře nepoukazovaly jen lesk a slávu či připoutání šlechty, po čemž Ludvík toužil, ale sloužili i jako propagace Francie na dvorech celé Evropy. Lze to poznat z částek, které byl král ochoten na ně vydat. Například náklady na grandiózní slavnost Radovánky na začarovaném ostrově z roku 1664 činily 2 394 298 livrů. Mezi léty 1662 a 1682, kdy se Versailles staly oficiálním vládním sídlem, Ludvík XIV. za své slavnosti zaplatil 36 806 885 livrů.⁹⁴

⁹² SCHULTZ, s. 137.

⁹³ BLUCHE, s. 49–51.

⁹⁴ SCHULTZ, s. 137–138.

Ludvík o versailleských slavnostech: „*Francouzský král si přeje vidět v těchto rozptýleních něco jiného než jen prostou podívanou. Lid se těší na představení, jejichž smyslem v podstatě je se mu zalíbit. Tímto ovládáme jejich duši a jejich srdce mnohem silněji než odměnami a dobrodiním.*“⁹⁵

4.2 Osobnosti, působící na královském dvoře

Za 72letou vládu krále Ludvíka XIV. se na královském dvoře vystřídala celá řada významných osobností, ať to byly členové vlády či ministři nebo členové armády. Často se z přátel stali nepřátelé. Jako příklad můžeme uvést rod Condé. Louis de Condé stál v čele vzpoury tzv. frondy, která brojila proti kardinálovi Mazarinovi. Ač král disponoval neomezenou mocí, vždy svá rozhodnutí konzultoval a byl ovlivňován tím, kdo návrhy podával a jak byl králi užitečný. Proto také do kompetencí ministrů více méně nezasahoval. Ludvíkova vláda se skládala z kancléře, ministra financí a tajemníků, dále také kancelář pro státní záležitosti, kterou vedl Hugues de Lionne. Základem vlády byla rada, *conseil*. Od doby frondy král zavedl radu depeší, která se zabývala vnitřní politikou Francie. V důsledku povstání frondy se král rozhodl do rady dosadit své úředníky, čímž zamezil rodině a vyšší šlechtě ke vstupu do vlády. Svým rozhodnutím narušil hierarchii moci ve své zemi.⁹⁶ Zamezil tím nucenému dělení moci s radikální šlechtou meče, zbavil se politického vlivu strýce Gastona Orleánského i vlivu své matky Anny Rakouské. Snažil se tím předejít nepřátelství ve vlastním rodě. Členové úřednické vlády měli často vysoké vzdělání, byli to například lékaři, právníci, obchodníci a mnozí další.

O královskou pokladnu se až do roku 1661 staral ministr financí Nicolas Fouquet. Poté co kardinál Mazarin zemřel a Ludvík XIV. definitivně převzal vládu, byl nahrazen Jeanem Baptistem Colbertem. Fouquet si často zaměňoval státní pokladnu se svoji vlastní. Započal se zpronevěřením královských peněz s vidinou většího majetku, než by měl sám kardinál Mazarin, který si byl vědom

⁹⁵ KVIRENC, s. 160.

⁹⁶ SCHULTZ, s. 57.

toho, čeho se Fouquet dopouští a doporučil králi, aby nechal překontrolovat státní pokladnu. Ludvík XIV. tak učinil, prostřednictvím Colberta. V té době započal tzv. Fouquetův pád. Ukázalo se, že se k vlastnímu pádu dovedl Fouquet sám, a to svojí extravagantností a namyšleností, která ho přiměla k pozvání krále na oslavu na zámek ve Vaux, který byl o mnoho hezčí, než měl král sám. Po oné slavnosti Ludvík začal žárlit, nikdo nesměl mít hezčí zámek než král. Během té doby Colbert králi předložil důkazy o Fouquetově podvodech. O několik týdnů později byl Fouquet zatčen kapitánem královských mušketýrů Charlesem de Batz-Castelmore, hrabětem d'Artagnanem a odsouzen za zpronevěru státních financí na doživotí. Fouquet strávil život v několika vězeních, dožil v italské pevnosti Pinerolo. Ihned po jeho uvěznění král započal se stavbou paláce ve Versailles. Přičemž většina nábytku a vybavení pocházelo z Fouquetova zámku. Král Fouqueta neměl rád nejen pro zpronevěření peněz, ale mylně se domníval, že si Fouquet namlouval Louisu de La Vallière. Ten se pouze snažil získat si královu přízeň přes oficiální milenku.⁹⁷

Po smrti kardinála Mazarina roku 1661 se novým ministrem financí stal Jean Baptiste Colbert narozený v roce 1619. Je považován za chladného, bezohledného, zároveň vysoce inteligentního a tvrdě pracujícího muže. Odhodlán řídit francouzskou kulturu 17. století a stavit ji všemu nadřazenou. Inspiroval a spravoval zahraniční, domácí a obchodní politiku. Od roku 1665 řídil finance celé země, kdy nahradil tehdejšího ministra financí Nicolase Fouqueta.⁹⁸ V Colbertově pojetí královský absolutismus neznamenal despocii, ale rozhodovací pravomoc, uplatňovanou se znalostí věci a vědomí nejvyšší zodpovědností.⁹⁹ Po smrti Mazarina byl jmenován ministrem financí a zastával tuhle funkci až do své smrti roku 1683. Colbert něco budoval, zaváděl a realizoval výhradně ve spolupráci s panovníkem, s jeho požehnáním.¹⁰⁰ Colbert se snažil vyrovnat státní rozpočet, zpřehlednit příjmy, výdaje a dluhy. Podařilo se mu vytvořit tabulku „dát a má dát“, kterou král nosil v kapse kabátce a údaje v ní aktualizoval.

⁹⁷ MAUROIS, André, *Dějiny Francie*, Praha, 1994, s. 178.

⁹⁸ LEVI, s. 195.

⁹⁹ KOVAŘÍK, s. 179.

¹⁰⁰ LEVI, s. 190.

Podarilo se mu změnit fiskální systém a zavedl pořádek do odvodu a výběru daní. Jediným škrtem ořezal o čtvrtinu až polovinu renty z mnoha úřadů, což učinil s radostí, neboť mnozí držitelé byly potomky měšťanských i parlamentních frondérů. Colbert se snažil zvýšit nepřímé daně, které přinášely větší výnosy a týkaly se všech vrstev společnosti. Také prověřoval šlechtictví, tj. oprávněnost a starobylost titulů či vedly důstojný život urozených, nebo zda zastávali zaměstnání odpovídající duchu šlechty meče, a to služba v armádě nebo zastávání postu správního úřadu. Docházelo tak k redukovaní šlechticů. Díky tomu došlo v roce 1672 k vyrovnání rozpočtu. Colbert je označován za zakladatele merkantilismu, ve kterém viděl jedinou cestu pro oživení francouzské ekonomiky a protekcionismu, který chránil zavedením vysokých cel na dovážené zboží. Snažil se zakládat manufaktury, rukodílné dílny a vytvářet obchodní společnosti a snažil se pronikat za oceán. V zakládání manufaktur viděl do jisté míry nutnost, protože řada odvětví stagnovala. Řemeslníkům a specialistům zakazoval, aby se vystěhovali a daňovým zvýhodněním povzbuzoval mladé. Podporoval průmyslovou špionáž, neboť řadu technologií bylo jednodušší a rychlejší ukrást například z Anglie (výroba a zpracování železa, dehtu, kůže, stavitelství) či z Itálie (zrcadla a foukání skla) a z mnoha dalších oblastí. Na podporu řemesel bylo vydáno 38 předpisů a 150 ediktů, určující a normující výrobní postupy. Colbertovým snem bylo dát monarchii jednotný právní řád i systém soudnictví, sjednotit míry a váhy, bezpochyby by se mu to podařilo. Proti němu stál čas a král. Ludvík XIV. unifikační aktivity svého ministra brzdil. Znal mentalitu svých poddaných a věděl, že příliš mnoho změn rychle za sebou může vyvolat nežádoucí reakce, ne-li odpor. Raději chtěl postupné zakořenění všech změn. Byla to cesta, jak získat loajalitu poddaných. Čím méně se Colbert zajímal o kolonie, tím více o námořní obchod, zejména o rozšiřování potenciálu francouzského loďstva a zakládání obchodních společností.¹⁰¹ Colbert vládl nad ekvivalentem deseti moderních ministerstev (financemi, vnitrem, kulturou, školstvím, válkou, námořnictvem, obchodem, stavebnictvím, místním rozvojem). Toto postavení využil stejně jako Mazarin pro

¹⁰¹ KOVAŘÍK, s. 183–189.

své obohacení, k posílení vlivu i postavení vlastní rodiny. Od roku 1657 vlastnil Colbert baronství Seignelay a od roku 1670 baronství Sceaux, tituly s tím spojené ovšem nevyužíval. Stal se Ludvíkovým nejvěrnějším a nejpoctivějším spolupracovníkem, například předával milostné dopisy zasílané mezi Ludvíkem a Marií Manciniovou. ovšem lid ho za života nenáviděl.¹⁰²

Odvracenou stranou Ludvíkovy politiky bylo takřka nepřetržité válčení a s tím spojené i vysoké finanční náklady na armádu. Díky nepříliš úspěšným válkám (válka devítiletá, válka o španělské dědictví), které probíhaly v letech 1688 až 1714, se Ludvík XIV. neustále snažil zdokonalovat své vojsko. Vliv na chod armády měl rod Telliérů. Jednou z nejdůležitějších osob francouzské armády byl generál Louvois (Le Tellierův syn a Colbertův rival). Přestože byl považován za arogantního a bezohledného člověka, vytvořil první opravdovou a stálou armádu moderní doby. Louvois do vedení pluků postavil nejen plukovníky a kapitány, ale také poručíky a podplukovníky, kteří vykonávali velitelskou funkci. Zavedl systém tabulek, znázorňující pořadí hodností pro štábní důstojníky. Podle jeho systému byli vojáci najímáni na čtyři roky. Zahájil tvrdou disciplínu. Armáda byla vyzbrojena tak dokonale, že žádné jiné vojsko se jí nevyrovnalo. Zavedl pro ně nové uniformy. Do armádních věcí byl dokonale zasvěcený, avšak bez přílišného nadání pro vojenské operace a taktiku. Roku 1674 nechal postavit invalidovny, aby se měli kam uchýlit vysloužilý vojáci. Louvois byl nebezpečným rádcem Ludvíka XIV. Věděl, že král vyhledává slávu ve válkách, a proto se snažil, aby Ludvík neustále válčil. Podle Saint-Simona Louvois chtěl rozpoutávat války jen proto, aby si upevnil postavení u krále. Smyslem výbojných válek bylo zabezpečit hranice Francie a rozšířit její území, dále poukázat na bohatství a sílu Francie.¹⁰³

Za jednoho z nejvýznamnějších vojevůdců 17. století je považován francouzský maršál a šlechtic Henri Turenne, narozený roku 1611. Nejvíce na sebe upozornil během bojů ve 30leté válce, ve které se přidal k vojsku svého rivala Ludvíka z Condé z rodu Bourbonů. Během povstání pařížského lidu, tzv.

¹⁰² KOVAŘÍK, s. 180.

¹⁰³ MAUROIS, s. 179–182.

frondy se postavil na stranu krále Ludvíka XIV. a kardinála Mazarina, které chránil před zajetím. Jako velitel královských vojsk měl velký podíl na definitivní porážce frondistů. Roku 1660 byl jmenován generalissimem francouzských vojsk a následně vedl vojska proti Španělsku a Svaté říši římské.¹⁰⁴ Za největší úspěch lze považovat bitvu v Dunách roku 1658, kterou vrcholilo nizozemské tažení. O rok později dobyl Dunkerque. Turenne prožil téměř celý život válčením. Jako správný válečník padl na bitevním poli, a to v bitvě u Salzbachu 27. července 1675, kdy byl zasažen dělovou koulí v prvních okamžicích bitvy.¹⁰⁵ Aby v době válčení ochránil hranice Francie povolal Sebastiana de Vaubana, který učinil hranice Francie silnými a bezpečnými. Vauban se narodil roku 1633 do zchudlé šlechtické rodiny. Protože byl věrný guvernérovi, bojoval za frondy pod Condého vlajkou a padl do zajetí. Ludvík si ho vzal pod svá křídla a po 30 let ho využíval jako pěšáka, dělostřelce, dozorčího, důlního technika, stavitele mostů, kanálů atd. Navrhoval a stavěl pevnosti, které chrání Francii, zejména na nově vytyčených hranicích na severu a na východě. Byl mistrem detailu, vymyslel novou obléhací techniku pro armádu. Byl tvrdý sám k sobě, ale laskavý k ostatním. Oženil se s dívkou z Burgundska. Neměl rád bombardování jako Louvois. Raději by zachránil 100 vojáků jeho Veličenstva, než by pozabíjel 3000 vojáků nepřítele. Trvale stál na straně prostých lidí. Například položil otázku králi, zda by bylo možno udělit šlechtický patent občanovi ze Saint-Malo „zbožnému a šlechetnému muži“. Ludvík odmítl, přesto za dva dny při chůzi na mši si vzal Vaubana stranou a řekl mu, že ten titul příteli udělí. Vauban zemřel v roce 1707 s titulem maršála. Vaubana a Ludvíka pojilo velké přátelství, které trvalo 40 let, až do Vaubanovi smrti.¹⁰⁶

Ve válce o španělské dědictví na sebe upozornil Francois de Neufville, vévoda de Villeroy (syn Nicolase de Neufville de Villeroy vychovatele malého Ludvíka XIV.). Proslavil se v bitvě u Szentgotthárd u Rábu po boku císařských vojsk. Roku 1693 se stal maršálem. Převzal velení armády maršála de Luxembourg, které nařídil nesmyslné bombardování Bruselu. O osm let později

¹⁰⁴ MAUROIS, s. 172.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 180.

¹⁰⁶ CRONIN, s. 179—180.

převzal armádu v Itálii, ale vzápětí utrpěl velkou porážku od prince Evžena v bitvě u Chiari. Nebyl to nijak zvlášť schopný vojevůdce. Tím, že byl oblíbencem Ludvíka XIV., se stále držel na vysokých vojenských postech. Roku 1706 prohrál v bitvě u Ramiliers, po které byl povolán ke dvoru, a jeho vojenská kariéra skončila. V době regentství se stal vychovatelem malého Ludvíka XV. Dále byl jmenován do čela královské finanční rady.¹⁰⁷

Během třicetileté války se proslavil Louis de Condé narozený roku 1621, který porazil španělskou armádu v bitvě u Rocroi roku 1643. Po válce nejdříve bojoval proti frondě parlamentu, ale později se k ní přidal, a dokonce ji vedl. Prohlašoval, že je to vzpoura princů proti kardinálovi Mazarinovi. Tvrdil, že Mazarin s ním nezachází s úctou, jako si zaslouží. Gondi ve snaze co nejvíce mu ublížit se s Mazarinem usmířil a nutil ho, aby Condého a prince nechal zatknout. Roku 1650 byl Condé zatčen na popud Mazarina, již o rok později byl ale propuštěn a odsunut z Paříže. Výsledkem byl Mazarinův útěk z Francie, Gondi byl povýšen na kardinála, čímž si královna Anna zajistila jeho přízeň koruně. Condé se opět vrátil do Paříže, kdy mu umožnila vstup jeho manželka slečna de Montpensier, která se postavila na jeho stranu. Nechala odstřelovat královské oddíly ve snaze, aby zastínila Condého ústup. Podle Mazarina tím „zabila svého manžela“. V té době lid žádal návrat krále do Paříže, který do města slavnostně vjel roku 1652, což znamenalo jediné, konec frondy.¹⁰⁸

4.3 Život Ludvíka XIV. u dvora

Každodenní život Ludvíka XIV. se odehrával před zraky veřejnosti ve středu dvorského státu čítající až 20 000 osob. Mezi vybranou dvorskou společností se v prostorném zámeckém areálu mísili návštěvníci, zvědavci a často také prosebníci. Každý dvořan mohl přinášet do paláce písemné žádosti, v čemž viděl Ludvík XIV. příležitost, jak se obeznámit se starostmi a strasti svých poddaných. Proto také každé pondělí v místnosti královské gardy stál stůl, na

¹⁰⁷ KOVAŘÍK, s. 467.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 169–172.

který poddaní pokládali své žádosti. Proto si také potrpěl na stálou přítomnost nejen šlechty, ale i všech poddaných.¹⁰⁹

Centrum všeho dění ve Versailles byla hlavní místností, a to pokoj Jeho Veličenstva. Dvořané nižšího řádu se museli zastavit v prvním předpokoji. Ve Versailles význam společenského postavení v přítomnosti krále zmizel. Mnoho lidí mohlo vstoupit do králova pokoje. Hodina a podmínky přístupu záležely na vůli panovníka, na důvěře a pouze tehdy, chtěl-li král. Známý příklad poskytovalo vstávání Jeho Veličenstva. Takzvaného malého vstávání se mohli účastnit komorníci a několik privilegovaných. Velkého vstávání se účastnili ti, kterým toto právo uděloval jejich úřad, například nejvyšší komoří, čelní šlechtici, velmistr a mistr garderoby. Následovali ti, co si sám král pozval. Jako třetí vstupovala tělesná stráž a první majordom. Následoval čtvrtý vstup, takzvaný volný vstup dvořanům. Poslední vstup je označován jako takzvaný přístup zadem, který byl určen pro členy královské rodiny, kteří nemuseli čekat v předpokoji. Král, který pokládal každou výsadu u dvora za individuální a odvolatelnou, stále činil výběr, ať už šlo o společníky ke stolu, seznam pozvaných osob do Marly nebo osoba, která měla držet svícen při obřadu *coucher*. Pokoj Jeho Veličenstva se opravdu stal středem dvora, ne-li celého království, tudíž Ludvík XIV. si povšiml, že tato vznešená místnost je příliš přístupná, a proto byla postavena balustráda, aby chránila královo lože.¹¹⁰

Nejnámějším ceremoniálem na francouzském dvoře, kterého se účastnil sám král Ludvík XIV., nesl název *Grand Lever*, který probíhal každý den ihned po králově probuzení. Tento ceremoniál je jediným, na kterém si dvůr potrpěl. Podstatou ceremoniálu bylo královo oblékání, kterému přihlíželo 100 vybraných dvořanů. *Grand lever* započal natažením spodků sahající až po kolena, ke kterým se připínaly hedvábné punčochy. Následovaly široké kalhoty, střevíce a nakonec podvazky. Stále ještě částečně oblečen v županu posnídal z porcelánového servisu. Po vydatné snídani král vytáhl ze své kapsy relikvie, které nosil ve dne v noci stále u sebe a podal je komorníkovi, který je odnesl do pracovny a vložil do

¹⁰⁹ VÉVODA SAINT SIMON, s. 61.

¹¹⁰ BLUCHE, s. 25–33.

sáčku, a ten střežil. Mezitím král pokračoval v převlékání. Nejprve si oblékl košili, pokud byla zima, košile musela být předem nahřátá. Nakonec si připnul kord a modrou stuhu, na níž visely kříže řádů Svatého ducha a Svatého Ludvíka. Následuje kabátec a klobouk. Celý oděv je doplněn rukavicemi a hůlkou. Každou část oděvu podával předem určený šlechtic nebo služebník, například komorník vždy držel po celou dobu oblékání svícen, košili mohl podat pouze princ z královské krve. Celý ceremoniál byl ukončen ve chvíli, kdy král odešel do své pracovny. Zde vydával veškerá denní hlášení, než se odebral na mši do palácové kaple. Po ukončení mše odešel zpět do své pracovny, kde předsedal radě s výjimkou dvou dnů, a to ve čtvrtek, kdy udílel audience a v pátek, kdy hovořil se svým zpovědníkem.¹¹¹

Každodenní součástí králova programu byl oběd podávaný v jednu hodinu. Všechna jídla pro krále byla připravována v kuchyních *Grand Commun*. Aby se Ludvíkův oběd dostal na královskou tabuli, bylo třeba překročit ulici de la Surintendance, vstoupit do jižního křídla, vystoupit po schodišti či projít několika chodbami, přejít horní vestibul, schodiště princů, salon obchodníků a sál královské gardy. Veškerá jídla byla střežena a nošena deseti lidmi včetně tří vojáků. Král vždy obědval sám zpravidla tři chody a moučnick. Co bylo ve Francii neznámé, se nikdy nesmělo královi podávat. Vše nejdříve ochutnávali urození sluhové jako tradiční pojistka proti jedu. K jídlu se vždy podávalo víno z Champagne míchané s vodou, v pozdějších letech bylo vyměněno za burgundské. Všechno jídlo, které zůstalo, patřilo stolníkovi a znovu se objevilo při obědě šlechticů ve službě nebo se podávalo měšťanským rodinám ve městě. Hlavní chod byl podáván v deset večer v prvním předpokojí. Vždy se to odehrálo ve velkém stylu. Královská rodina u stolu, množství dvořanů sedící nebo stojící okolo. Večeře začala několika druhy polévek, následoval bažant, koroptev, mísa salátu, skopové na česneku, dva velké plátky šunky, mísa paštiky, a nakonec ovoce a cukroví. Po večeři následoval určitý druh zábavy, například ples, koncert, karetní hry nebo zahradní slavnost. Král také věnoval hodinu rozmluvě s královskou rodinou a ihned potom se odebral do své ložnice, kde se následně

¹¹¹ CRONIN, s. 153.

odehrála ceremonie ukládání ke spánku *coucher*. Ludvík se převlékl, umyl, sdělil, v kolik hodin si přeje být probuzen a informoval, jaký oblek si chce vzít příští den. Následně si král pohrál a nakrmil své psy a odebral se ke spánku.¹¹²

Prvním velkým ceremoniálem, kterého se mladý Ludvík účastnil, byla samotná korunovace francouzským králem, která proběhla 7. června 1654 v Remeši, poté co Ludvík dosáhl plnoletosti, to jest 13 let. Ludvík měl být korunován již v roce 1652, ale v důsledku vypuknutí povstání frondy a znovu obnovenému válčení se Španělskem musela být korunovace odložena. Samotnou korunovací vedl biskup ze Soissons, který se přítomného lidu tázal, zda souhlasí s tím, aby se princ stal francouzským králem. Lid podle tradice souhlasil hrobovým tichem. Ludvík byl požádán, aby složil královskou přísahu: „*Slibuji všemu křesťanskému lidu a svým poddaným ve jménu Krista, že budu za své vlády jako pravý křesťan udržovat vždy a všude skutečný mír církve Boží a že zabráním veškerému násilí a nespravedlnosti mezi osobami jakéhokoliv společenského postavení. Budu rovněž dbát, aby všechny soudní výroky byly vedeny spravedlivostí a milosrdenstvím, aby nekonečně slitovný a dobrotivý Bůh dopřál svou přízeň mně i vám.*“¹¹³ Po přísaze obul nejvyšší komoří králi lehké střevíce a králův bratr Filip mu připnul zlaté ostruhy. Biskup požehnal korunovační meč zvaný *Joeyuse*. Ludvík políbil pečeť. Po skončení litaní Ludvík poklekl a byl pomazán na sedmi místech – na čele, na prsou, mezi lopatkami, na pravém a levém rameni a v ohybech obou loktů. Biskup Ludvíka oblékl do tuniky poseté liliemi a pomazal ho podruhé, a to na obou dlaních. Následně Ludvík obdržel symboly svrchovanosti, spravedlnosti a vlády, to jest šest stop dlouhé železo, ruku spravedlnosti ze zlata a velkou korunu Karla Velikého. Korunovací se Ludvík stal uznávaným absolutistickým vládcem. Měl právo vlastnit veškerou půdu i poddané a určovat kdo kým bude. Mohl mít jakoukoliv ženu, kterou chtěl a určit je jako své konkubíny. Mohl říci muži, aby mu dal svoji ženu či dceru. Svoji moc obdržel božským právem. Byl nyní „pomazaným Páně“.¹¹⁴

¹¹² CRONIN, s. 153–154.

¹¹³ Tamtéž, s. 153.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 42–48.

Ludvík žil veřejně a nezdálo se, že by mu to vadilo. Svým vystupování budil respekt, a proto etiketa ve Versailles byla někdy formální a zastrašující jako náboženský rituál. Ve skutečnosti byly Versailles ve srovnání s ostatními evropskými dvory pozoruhodné nedostatkem obřadnosti. Například ve Španělsku se král na veřejnosti objevil třikrát do roka, kdežto Ludvík ve Francii denně.¹¹⁵

¹¹⁵ CRONIN, s. 155.

5 FRANCOUZSKÁ MÓDA

Móda je věčná, vždy byli a budou lidé, kteří se chtějí elegantně oblékat. Móda jako oblast podnikání má svůj počátek v Paříži od roku 1670. Právě v této době se tvůrci módy seznámili se základním nástrojem celého módního průmyslu, se střídajícími módními sezónami. Jestliže se od oné doby kdekoli v Evropě hovořilo o novinkách v oblékání, používalo se výhradě francouzské slovo *la mode*.¹¹⁶

Dvorský oděv krále Ludvíka XIV., který se stal symbolem pro veškerou módu této doby, nepředstavuje jednotný a harmonický vývojový celek. Cesta k vytvoření dvorské uniformy, která dodnes symbolizuje jeho vládu, byla poměrně dlouhá. Onen styl, který zavedl Ludvík XIV. na svém dvoře, vzniká mezi léty 1670–1715. Tento styl mu vysloužil označení *arbitra elegantiae*.¹¹⁷

5.1 Móda na dvoře Ludvíka XIV. v letech 1644–1715

Z počátku vlády Anny Rakouské nelze říci, že by francouzská móda vzkvétala, jelikož nevěnovala oděvu na dvoře příliš zájmu. Již od smrti manžela Ludvíka XIII. nosila pouze vdovský šat. Stejně jako v celé Evropě i ve Francii v polovině 17. století doznívala móda 30leté války. Muži se dlouho nevzdávají svých klobouků s širokým okrajem a zdobený peřím, ani vysokých bot s přehrnutou manžetou. Postupně se přeci jen linie mění. Jako první započala změna u kabátce, který se zkracuje a mění tak celou siluetu. Jsou odstraněny šosy, zcela mizí linie pasu. Podobnou změnou procházejí i kalhoty. Ty jsou zbaveny vycpávek, klesajících ke kolenu. Jsou šity do rourovitého tvaru. Již po roce 1625 jsou úzké a sahají až k lýtku. Poté co ustoupil vystupující poklopec, začíná se nosit ozdoba v podobě jakési krátké zástěrky. K rourovitým kalhotám se začaly nosit punčochy zakrývající lýtka, tedy tu partii, kde končí kalhoty, vlastně spíše kamaše, které se nosily již v době 30leté války, převážně jako ochrana před

¹¹⁶ DEJEAN, Joan, *Noc, kdy se zrodilo šampaňské: Historie luxusního životního stylu od Ludvíka XIV. do současnosti*, Praha, 2006. s. 36–40.

¹¹⁷ KYBALOVÁ, Ludmila, *Baroko a rokoko*, Praha, 1997, s. 61.

poškozením hedvábných punčoch.¹¹⁸ Prvním osobním zásahem Ludvíka XIV. do oděvního stylu se staly právě kalhoty. Proměňují se v jakousi širokou, řasnatou sukni. Pod kalhoty se proto museli nosit kamaše, zejména při jízdě na koni. Původ tohoto oděvu prozrazuje pojmenování *rbingrave*. Přijel v nich v roce 1655 do Paříže holandský velvyslanec Karel Florentin Rheingraf. K celkově náročné siluetě přispívala i šerpa, závěsník takzvaný široký pruh látky, aranžovaný na jedno rameno a v pase svázaný do uzlu, do kterého se vkládal kord. Toto bylo módní mezi léty 1630 a 1690 v aristokratické společnosti. Plášť v době vlády Ludvíka XIV. má podobu přehozu. Jen měkce splýval a byl ozdoben řadou stuh i krajek. Po roce 1660 začaly vznikat v Paříži první výrobní paruk a jejich počet velice rychle stoupal. Nošení paruk podle tradice inicioval sám král Ludvík XIV., který měl v mládí bohaté vlasy, ale rychle o ně přišel, a proto si začal vypomáhat parukou. Opravdové masivní šíření nošení paruk můžeme datovat do doby po roce 1665. Do té doby muži nosili své vlastní dlouhé vlasy.¹¹⁹

Podobně jako u mužského oděvu, také v ženském nedojde v první fázi vlády Ludvíka XIV. k rychlé a výrazné změně. Poměrně dlouhou dobu přetrvává oděv 30leté války, kdy se stále nosí róby s velkou dekoltáží, s živůtky prodlouženými do špičky, která je ozdobena planžetou ze dřeva, perleti, slonové kosti či z kovu. Ženy nosily sukně s měkkými záhyby a s prodlouženou spodničkou. Svrchní sukně se otevírá vpředu a odhaluje ozdobnou spodní sukni i podšívku, vše v kontrastních barvách. Obliba stuh a krajek zasáhla stejně jak do mužského, tak i do ženského oděvu. Uplatňují se zejména na sukni na aranžování, řasení či svazování svrchní sukně. Rukáv živůtku se zkracuje k lokti a lemují jej manžeta z jemné látky či krajky. Ovšem nejdůležitější částí „oděvu“ byl účes. Na přelomu 50. a 60. let se začínají vlasy velmi hustě kadeřit. Natáčely se na papírky, tupírovaly a stáčely do loken. Tomuto účesu se německy posměšně říkalo *Korkenzieberlocken*, *Schlangenlocken* či *Stopsellocken* (lokny á la vývrtka, hadí či zátkové).¹²⁰

¹¹⁸ KYBALOVÁ, s. 62–66.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 67–70.

¹²⁰ Tamtéž, s. 70–73.

Počátkem roku 1670 se ve Francii zrodí nová součást pevně tvarovaného oděvu *justaucorps* (doslova „přesně na tělo“). Kabátec s prodluženými šosy, s výrazně vyznačeným pasem, původně součást vojenské uniformy. Podle příležitosti, pro kterou byl kabátec určený, měl bohatší či střídmější ozdoby. Nechyběly ani drahé kameny. *Justaucorps* představoval svrchní i spodní oblečení, k němuž se až na určité výjimky nenosil plášť. Měl lehce nasazené dlouhé rukávy s široce přeloženými manžetami. Současně také vzniká vesta, která se kabátci zcela přizpůsobuje tím, že má také rukávy. Kabátec je stále více otevřený a ve výstřihu se uplatňuje kravata, jejíž počátek datujeme do období třicetileté války. Kravata měla tvar šátku, který se musel obtočit kolem krku buď se svázanými konci, nebo spojený a ozdobený stuhou. V 90. letech vznikla nová varianta, tzv. *cravate á la chaconne* – krajková, velmi dlouhá. V té době začaly vznikat různé varianty vázanek, jejíž pojmenování jsou spojena s určitou událostí nebo osobou. Zmíněná kravata *á la chaconne* získala pojmenování podle proslulého tanečníka jménem Pécourt, který v této kravatě tančil roku 1692 na pařížském dvoře. Jinou formou z té doby byla kravata *steinkerke*, která získala jméno podle bitvy u Steenkerque roku 1692. V této bitvě francouzské vojsko si nestihlo upravit kravatu podle pravidel, a proto vznikla kravata široká, nesvázaná, zasunutá buď do zapínání košile, nebo do knoflíkové dírky vesty, na obou koncích ozdobená krajkou.¹²¹

Současně s novou změnou kabátce postupně mizí široké kalhoty, aby je nahradily užší, sahající pod koleno označované jako *culotte* (v Čechách poctivice). Změny nastaly i u obuvi, kde postupně mizí vysoké holínky. Nosí se střevíce se zkosenou špičkou a podpatkem, sahající ke kotníku sepnuté přezkou a často zdobené stuhami, které připomínaly křídla větrného mlýna. Ludvík XIV. žil v době, kdy se pozornost v rámci pánské módy soustřeďovala na nohy. Proto dolní okraj kabátců a vest končil dostatečně vysoko, aby byly vidět královské nohy. Ludvík XIV. nakázal, že holínky se budou nosit pouze při jízdě na koni či lovu a mohl si předvádět v elegantních střevících. Ludvík XIV. udával tón epoše,

¹²¹ DEJEAN, s. 81–86.

kteřá se proslavila nejkrásnější obuvi všech dob. Až do 17. století se boty pro muže i ženy prakticky od sebe nelišily. Jediným větším rozdílem bylo to, že dámská obuv se většinou skrývala pod sukněmi a byla proto méně zdobená. S osobností Ludvíka XIV. jsou kromě paruky a střevíců také spojeny podpatky. Podpatek byl označován jako „Ludvík“ či „Ludvík francouzský“. V 17. století se proslavil jediný francouzský výrobce obuvi, Nicolas Lestage, který se stal královským obuvníkem po roce 1659. Tento rok se král naposledy chtěl rozloučit se svou láskou z mládí, s Marií Manciniovou a Nicolas Lestage králi ušil několik střevíců zdobené liliemi a lesknoucí se pravým zlatem. Roku 1663 se objevil v Paříži s bezešvými holínkami, které ušil pro radost Jeho Výsosti. V posledních letech Ludvík XIV. přišel s novinkou, s malbou na podpatky a přizval k malbě nejznámější evropské malíře, Adama Franse van der Meulena nebo Antoina Watteau, kteří malovali milostné či bitevní scény. Podpatky měly své klady i zápory. Například znamenaly konec rozlišování levých a pravých bot. Ženy nosí boty z bílé či krémově zbarvené kůže. Také se rozšířily nazouvací střevíce, což bylo označení pro červené pantoflíčky, jaké nosily římské patricijky. Jednalo se o nazouvací pantoflíčky, často s velmi vysokým podpatkem označované termínem *déshabillé* (ležérní a neformální styl). Koncem 17. století ve Francii se tyto střevíčky začaly nosit i mimo ložnici a budoár. V neposlední řadě se staly symbolem francouzské módy.¹²²

Se změnou siluety oděvu dochází k rozšíření paruk. Na počátku sedmdesátých let lidé běžně nosili alonžovou paruku. Zpočátku byla paruka žlutá či světle hnědá, barvy lví srsti s označením *á la lion*. V 80. letech byla většinou tmavší barvy a po roce 1700 se začínala pudrovat. Na konci 17. století se jedna varianta paruky rozdělená do tří pramenů stočených do loken jmenovala *binette*. Takzvaná paruka *en crinière* napodobovala uvolněným kadeřením přirozené vlasy. Kolem roku 1690 začala vznikat paruka spojená se samotným králem Ludvíkem XIV. nazvaná *perruque á la mouton* s krátkým hustým kadeřením. Paruky měly své stinné stránky, nepřispívaly již k tak nedostatečné osobní hygieně. Proto vzniklo drbátko – násadka s tvarovanou ručičkou na konci, často

¹²² DEJEAN, s. 86–93.

ozdobené šperkem. Bylo jím jednodušší proniknout pod paruku k vlastním vlasům bez rozcuchání paruky. Současně s parukou vzniká další typická součást oděvu této doby, a to třírohý klobouk, který se nosil jen jako doplněk v podpaždí.¹²³

V polovině 17. století vzniká jedna z prvních forem mužského domácího oděvu, který tvořila noční čepička, župan a pantofle. Někteří muži se nechávali v negližé malovat. Původně byl oděv určen pro malé společenské přijetí doma, teprve postupem času se z něj stal praktický domácí oděv.¹²⁴

Stejně jako u mužského oděvu i u ženského vrcholí v tomto období okázalost a skvělost. Až pod vlivem druhé královny manželky došlo k utlumení okázalosti. Těsný živůtek je opět protažen do dlouhé a úzké špičky. Ke stuze se přidávají tzv. *prétittailles*, vysekávané ozdoby. Rukávy sahající pod lokty jsou nastavovány širokou manžetou a dekoltáž odhaluje ramena. Sukně se prodlužuje do vlečky. Roku 1690 se vkládá pod vlečku výztuha v podobě polštáře, předchůdce pozdější *cul de Paris* a *turnýry*. Ženy začínají objevovat krásu domácího oděvu neboli negližé, které zatím nemá jinou podobu než doplnění slavnostního oděvu malou ozdobnou zástěrkou, která sloužila k tomu, aby šaty nebyly zašpiněné a mastné.¹²⁵

Módním se také stává svrchní oděv tzv. *robemantenau* a má podobu plášťových šatů. V partii živůtku je uzavřený, sukně zůstává otevřená. Koncem 17. století je oděv prodloužen do vlečky, vypasovaný a rosetami nebo stuhami zřasený do stran. Vedle *robemantenau* se nosí velké šátky, kožešinové límce, vysoké rukavice či rukávničky. Boty tvarově podobné mužským, se liší pouze tím, že jsou častěji místo z kůže vyráběny z hedvábné, vzorované látky a jejich podpatky jsou vyšší a stále se přes ně obouvají přezůvky.¹²⁶

Nejdůležitější součástí ženského oděvu není roba nebo obuv, ale účes. Nejznámějším účesem té doby byl účes *fontagne*, o kterém se traduje příběh spojený s královou milenkou, paní de Fontagne, které se při vyjížděce uvolnil

¹²³ KYBALOVÁ, s. 74–83.

¹²⁴ Tamtéž, s. 84–85.

¹²⁵ Tamtéž, s. 85–89.

¹²⁶ Tamtéž, s. 90.

pramen vlasů a aby jej upevnila zpět, použila ozdobný krajkový podvazek. Je to účes nad čelo vysoko vyčesaný, kombinovaný s konstrukcí ze stuh, které byly na sebe skládané, jejíž konce visely na ramena. Nejjednodušší variantou byla *commode* – konstrukce z drátů, sestavená ze dvou či tří stupňů, potažená žíněmi nebo hedvábím, přes niž se přetahovaly vlasy a krajkové stuhy skládané do sámků. Ryze dvorským účesem byl účes *á la Dunchesse*, který dámy nosily ke své dvorské toaletě. Účes byl aranžovaný do koruny s náročnou kompozicí ze stuh. V té době také existuje účes *á la Sévigné*, který byl poměrně prostý s vlasy utaženými a svázanými na skráních a zvlněnými do loken a na temeni ozdobená malým čepečkem, který, začíná být stále důležitou součástí úpravy hlavy. Na veřejnosti se přes čepic i účes *fontagne* nosí rozměrná kapuce, která tu konstrukci účesu chránila.¹²⁷

Nejen šlechta, ale i měšťané měli svůj oděv – místo kravaty nosili měšťané jen stuhy uvázané na mašli. Místo paruky si kadeřili vlastní dlouhé a bohaté vlasy nebo jim byly vyrobeny paruky z levnějších, náhražkových materiálů. Ženy si podkasávaly a řasily sukně na způsob, jaký měli šlechtičny, ovšem méně náročně s menší potřebou látky a bez dlouhé vlečky. Během vlády Ludvíka XIV. se dobové módní proměny nejméně dotkly venkovanů. Muži nosili široké kalhoty, otevřený kabát s prodlouženými šosy. Jako obuv používali dřeváky. Ženy nijak zvlášť nepřizpůsobovaly svůj oděv tehdejšímu rozvoji módy.¹²⁸

Francouzská móda neovlivňuje jen obyvatelé Francie, ale i ostatní evropské země. Například v Anglii se k francouzské módě nejvíce přiklání roku 1666, zejména po svatbě Henrietty (sestra krále Karla II.) s Filipem, bratrem francouzského krále. Ženy nosily dekoltované šaty prodloužené do vlečky jen s menším počtem ozdob. V Německu se francouzská móda plně rozšiřuje až později, díky konzervativnímu vlivu německých dvorů, a to po roce 1701 po korunovaci Bedřicha III. na pruského krále, kdy byl oblečen stejně jako jeho manželka do francouzského stylu. K rozvoji také přispěli hugenoti, kteří se usadili v Německu, aby zakládali manufaktury. Ve Španělsku byla klasická móda

¹²⁷ KYBALOVÁ, s. 91–93.

¹²⁸ Tamtéž, s. 94.

16. století definitivně opuštěná za vlády Filipa V. při jeho nástupu na trůn roku 1701, kdy byla celá společnost oděna do francouzského stylu. Přesto zde přetrvává rozdíl mezi španělským a francouzským oblečením, dokládá to svatba mezi Ludvíkem XIV. a Marií Terezou Španělskou. Španělskou módu reprezentovala nevěsta, jejíž róba byla červená se zlatými a stříbrnými výšivkami. Francouzští účastníci měli *rhingraves* – vlající stuhy, mašle na botách, paruky, vyšívání rukavice, zlaté krajky. Dámy měly *mantenau* s vlečkami s vrstvenými sukněmi, živůtky s rukávy jen k lokti. Ani v Čechách nebyla odlišná situace od ostatních středoevropských zemí. Šlechta, která se oblékala důsledně ve španělském stylu, objevila kouzlo francouzského stylu až v podobě do roku 1660, tak i v nové linii reprezentované *justaucorpsem*.¹²⁹

¹²⁹ KYBALOVÁ, s. 95–106.

6 KULTURA NA DVOŘE LUDVÍKA XIV.

Jak trávil volný čas pařížský lid? Jedním slovem zábavou. Král z Paříže vytvořil takzvané otevřené město. Bulvár už nebyl součástí opevnění, ale výtečnou promenádou mezi městem a severními předměstími. Hostince, kabarety, krčmy a hospody nabízeli Pařížanovi místo k odpočinku ve městě nebo cíl k procházce na míli dokola. Kolem roku 1670 těchto podniků na předměstí bylo okolo 1900. Na předměstí Saint-Germain existovaly lidové hospody pro bohaté. Naopak na předměstí Saint-Antoine byly všechny podniky lidové a levné. Na všech těchto místech lidé pili, diskutovali či hráli a zpívali pijácké písně. Z významných osobností královského dvora, kteří navštěvovali hostince, byl například Molière navštěvující hospodu zvanou *U dobrých dětí*. La Fointane, trávil celé hodiny *U lotrinského kříže*. Vedle lidových hospod a kaváren pro bohaté existovala i zábava přístupná všem společenským vrstvám. A to výroční trhy. Za jeden z nejnavštěvovanějších trhů můžeme označit trh Saint-laurent začínající 10. srpna a trvající dva měsíce. Tento trh se specializoval zejména na výrobky ze skla či porcelánu. Trh Saint-Germain, který mu konkuroval, začal první den po Hromnicích a končil o Velikonocích. Lidé zde mohli obdivovat krámky, různé luxusní výrobky, či představení na podiu. Večer přijížděli v kočárech lidé z lepších kruhů s maskami a navazovali milostná dobrodružství. Toto se stalo tématem pro komedii *Jarmark v Saint-Germain*, jejímž autorem byl Dufresny a Regnard. Krásná Angelika využila tento trh, aby unikla Doktorovi, svému protiprávnímu poručníkovi, a nakonec padla do náruče svého milého Octava.¹³⁰

Po celou dobu vlády Ludvíka XIV. nejen Pařížané, ale celá Francie milovali divadlo. Kazatelé stejně jako duchovní a moralisté té doby vyhlášovali klatbu nad divadlem. Všichni pobožní sdíleli názor Pierra Nicola: „*Kdo píše romány a divadelní hry je travičem, ne těl, ale duší věřících, a musí být pokládán za viníka nekonečné řady duševních vražd.*“¹³¹ Pařížané, ač zarytí katolíci a členové Ligy, nesnášeli Nicola. Milovali operu, kde exceloval Jean-Baptiste Lully či Quinault a komedii, ve které exceloval Molière, králův chránělec a přítel. Stejně tak Lully,

¹³⁰ BLUCHE, s. 74–75.

¹³¹ Tamtéž, s. 83.

který získal monopol na veškerou hudbu v divadle. Roku 1673 předvedl první ryze francouzskou operu *Cadmus et Hermione*. Docházelo zde ke střetávání francouzské a italské komedie. Král se rozhodl z obav z vypuknutí nové Frondy zredukovat divadlo na jednu scénu, avšak kvalitní, tj. Francouzskou komedii. Toto rozhodnutí nevzešlo přímo od krále, ale spíše v důsledku restriktivní politiky. Nejvíce divadelního prostoru získala Moliérova společnost, která obvykle hrála v neděli, úterý a pátek. V ostatních dnech v sále v Palais-Royal působili italští herci, kteří neustále vylepšovali pantomimu a lazzi. Aby vyhověli přání obecnosti, Italové pomalu rozšiřovali francouzskou část repertoáru. Proto se také obrátili na Dufresnyho a Regnarda, kteří do italského repertoáru zapracovali exotismus a baroko. Moliérova společnost, která přišla o svého ředitele a pádem dalších herců se zmenšila na čtyři muže a čtyři ženy. Přesto se Monsieur a Armande Bégard pokusili zachovat publikum a udržet pověst společnosti. Situace byla těžší, protože Ludvík XIV. se začal více zajímat o Lullyho, kterému roku 1673 za odměnu udělil sál v Palais-Royal. Francouzská opera tak sesadila komedii s baletem. Zkušené pařížské obecnosti si libovalo v osvědčených hrách, ale mělo rádo i novinky. Proto mu byla roku 1674 předvedena hra *Les aventures de Panurge* (Panurgovo dobrodružství) od jistého Pousseta de Montauban. Roku 1679 byl navržen plán na sloučení francouzské a italské společností, k čemuž také došlo. Nová společnost bude označována jako Francouzská komedie. Navzdory sloučení, Italové dále přitahovali Pařížany. Postavy ve hrách dostávaly francouzská jména. Pařížané se k Italům chodili bavit i proto, že měli nenáročné hry. Vláda přispěla k rozvoji satiry, dovolila posmívání finančníkům, pedantským a neschopným doktorům, neúspěšným advokátům, cizoložným markýzám, ale nedovolila se vysmívat biskupům, farářům a státním tajemníkům.¹³²

¹³² BLUCHE, s. 81–85.

6.1 Významné osobnosti kultury na dvoře Ludvíka XIV.

Století Ludvíka XIV. přineslo světu mnoho významných osobností nejen z literatury nebo hudby. Král podporoval mnoho umělců. Například spisovatele Jeana Racina nebo Pierra Corneille. Také sympatizoval s malíři, sochaři či hudebníky. Dvorním skladatelem byl jmenován Jean-Baptiste Lully. Velkým královým oblíbencem byl bezpochyby Molière, který patřil k nejslavnějším dramatikům éry francouzského i světového klasicismu.

Mezi nejvýznamnějšími umělci působící na francouzském dvoře vynikal Jean-Baptiste Poquelin, Molière, narozený roku 1622. Je považován za zakladatele klasicistické mravoličné, charakterové komedie a člena „Velké trojky“ francouzských dramatiků a bezpochyby z nich byl nejznámějším.¹³³ Celý život zasvětil divadlu. Nejprve byl součástí kočovné společnosti. Později si založil vlastní společnost a proti vůli rodiny podepisuje zakládající listinu Slavného divadla *Illustre Théâtre*. Stejně tak podepisuje listinu mezi souborem a tanečníky a poprvé přidává pseudonym Molière. Následujícího roku se divadlo přesunulo do Paříže, kde započala kariéra nejen divadla, ale i samotného Moliéra. Proslavil se zejména u chudiny svým nízkým dramatem, komedií a fraškou. Ovšem již roku 1645 se Molière ocitá ve vězení pro dlužníky, protože neměl úspěchy a divadlo zkrachovalo. O několik let později se Molière opět ukazuje v plné síle a již roku 1653 uvádí v Lyonu první hru s názvem *Ztřeštěnec*.¹³⁴ Molière se poprvé ocitá na francouzském královském dvoře roku 1658. Jeho talentu si povšiml nejen král Ludvík XIV., ale i ministr financí Colbert během představení komedie *Směšné preciosky* v roce 1659. Jak krále, tak i Colberta hra zaujala svojí tematikou a reálným zobrazením tehdejší společnosti.¹³⁵ Molière byl pozván ke dvoru, aby zde ztvárnil tragédii *Nikomédes* od Corneilla. Ludvíku XIV., který o divadle věděl mnohé, bylo jasné, že z Moliéra nikdy nebude velký tvůrce tragédií, ale má vlohy pro komedii. Přestože dvůr králi radil, aby zanechal Moliéra svému osudu, Ludvík ho vzal pod svou

¹³³ KUČERA, Jan P., *Molière: Moralista a posměváček*, Praha, 2006, s. 13.

¹³⁴ KUČERA, s. 28–29.

¹³⁵ BRETT, Vladimír, *Molière*, Praha, 1967, s. 22–25.

ochranu a bylo mu povoleno hrát v Paříži v paláci Petit Bourbon a později v Palais-Royal, kde zůstal až do konce života.¹³⁶ Od roku 1665 nesla jeho herecká skupina čestné označení „králova divadelní společnost“. Během svého dlouholetého působení na venkově vytvořil řadu frašek ve stylu italské *commedia dell'arte*. Z tohoto období se zachovaly pouze dvě komedie *L'Étourdi* (Ztřeštěnec) a *Le Dépitamoureux* (Trampoty zamilovaných). Znamé jsou Moliérový frašky se zápletkami postavenými na ostudných nešvarech, přehnaných ambicích, směšných slabostech, domýšlivosti, sobectví a vášnivě posedlosti (Domnělý paroháč, Oklamáný paroháč či lékařem proti své vůli). Jeho díla byla v tehdejší době odvážná zejména v kritice mravů a společenských poměrů. Zesměšňoval pokrytectví, šlechtu a její snobskou morálku, zatracoval církev. K nejvýznamnějším komediím patří *Tartuffe ou l'Impoateur*, hlavní roli zde hraje podvodník, který všechny kolem sebe jen podvádí, čímž se snaží zakrýt vlastní bezohledný kariérismus, čímž málem zničí jednu rodinu. Vystává otázka, zda tato hra není spíše tragikomedií se šťastným koncem. Jako herce ho v polední hře zastihla smrt. Poté jeho společnost musela opustit sál v Palais-Royal a spojit se s hereckým ansámblem Théâtre du Marais. Vydáním zvláštního královského výnosu se společnost spojila s divadlem v burgundském paláci a vznikla společnost Comédie-Francaise, která funguje dodnes. Jeho komedie byly a jsou stále součástí francouzského divadelního repertoáru. Od 19. století jsou Moliérový hry součástí i českého divadelního repertoáru.¹³⁷

Druhým členem „Velké trojky“ byl Jean Racine. V jeho repertoáru děl najdeme především dramata, ale i jednu komedii. Své náměty si vybíral pečlivě, snažil se vybírat takové, které by promlouvaly k problémům 17. století. Tento významný umělec se narodil roku 1639, záhy však osiřel. V 16 letech se stal žákem „malých škol“ v Port-Royal, kde získal vynikající vzdělání. K nelibosti svých jansenistických ochránců a přátel se rozhodl pro divadlo. Tragédie *Alexandre le Grand* (Alexandr Veliký) otevřela Racinovy cesty k tvorbě. Racine si získal jméno jako vynikající autor celé řady světských tragédií, z níž první

¹³⁶ ŠRÁMEK, Jan, *panorama francouzské literatury od počátku po současnost*, Brno, 2012, s. 151.

¹³⁷ ŠRÁMEK, s. 152–153.

úspěch mu přinesla *Andromacha*. Dílo pojednává o vdově po trojském hrdinovi Hektorovi, která vzdoruje milostnému citu ke svému vězňiteli Pyrrhovi a zároveň bojuje o svého syna Astyanaxe. Téma čerpal z různých zdrojů (Homér, Euripidés, Seneca), jednotlivé motivy upravuje podle vlastní potřeby. Dalšími slavnými díly Racina byly tragédie *Britannikus* z dějin antického Říma, tragédie *Bérénice* či tragédie *Bájazid*, kde se nechal inspirovat skutečnou událostí, k níž došlo na cařihradském dvoře v sultánově harému. Tragédie *Mithridatés*, hrdinou je pontský král, kterého zradil jeho syn Pharnace ve válce s Římem. Poslední velkou profánní tragédií prvního Racinova uměleckého období byla *Phédre*, vytvořená na antický námět a čerpající z předchozích dramatických zpracování Euripidem a Senekou. V této tragédii je ústřední postavou Théseova manželka Faidra, která se zamilovala do nevlastního syna Hippolyta. Faidra se obává Theseova hněvu a obviní Hippolyta, že se ji pokoušel zmocnit a je vyhnán. Hippolytova milá Aricie se snaží přesvědčit Thésea, že on je neviný, protože jeho srdce patří jen jí. Nastalá situace Faidru přivede na pokraj šílenství a přizná se, že lhala. Bylo již pozdě, Hippolytos mezitím zemřel. Dílo je vzorem klasicistické tragédie. Dílo při svém uvedení propadlo, bylo to patrně díky intrikám jeho odpůrců z konzervativních a preciózních kruhů. Ovšem pochvalu získal od Antonia Arnaulda, vůdčího představitele francouzských jansenistů. Po nezdaru s dílem o Faidře přijal místo historiografa královské osoby. Dvě starozákonní tragédie s poučným, moralistickým zaměřením *Esther* a *Anthalie* napsal na výslovnou žádost paní de Maintenon pro chovanky ústavu Saint-Cyr, který zřídila pro chudé šlechtické dívky. Na rozdíl od Corneille se Racine nevyhýbal klasicistickým pravidlům. Ve snaze zapůsobit na divákovy city opustil Corneillovo „nadlidské“ pojetí klasicismu a do psychologické zápletky vnesl běžné lidské city. Zajímavé na Racinových dílech je to, jak často byly významnými postavami ženy a pro většinu z nich byla zdrojem láska.¹³⁸ Racine kromě svého divadelního hraní ve Francii, také doprovází Ludvíka XIV. na

¹³⁸ ŠRÁMEK, s. 150–151.

válečné výpravy, ze kterých pořizuje různé poznámky, ze kterých se zrodilo dílo *Idyllesur la Paix* roku 1685.¹³⁹

Rozvíjelo se nejen divadlo, ale také hudba, a to zejména francouzská opera. Za otce francouzské opery byl považován Jean-Baptiste de Lully. Tento skladatel italského původu začal své opery komponovat na dvoře Gastona Orleánského. Zde poskytoval společnost Velké slečně, dceři Gastona Orleánského, kterou učil hudbě, tanci či hře na hudební nástroj. Již roku 1653 byl na příkaz Ludvíka XIV. korunován dvorním skladatelem. Tvořil hudbu k baletům, operám, k Moliérovým hrám či různým slavnostem (například k *Te Deum*). Král na Lullyho zanevřel, když vyšla najevo jeho homosexuální orientace. Nakonec zemřel na gangrénu poté, co se bodl taktovkou do palce u nohy.¹⁴⁰

Sám král podporoval nejen literární či hudební umění, ale i umění malířství a sochařství či stavitelství. Již výstavba paláce Versailles s přílehlými zahradami poukazovala na to, že Francie na přelomu 17. a 18. století výrazně investovala do stavby budov, jež měly dokládat moc království. V Paříži za vlády Ludvíka XIV. byla postavena řada reprezentativních staveb, jako příklad lze uvést městské brány, náměstí Ludvíka XIV. (dnes Vendomské náměstí), dále pak řada královských zámků – Chambord a Fontainebleu. Vzorem klasicismu se od roku 1682 staly právě Versailles, na kterých se podílelo mnoho významných osobností umění, zejména Jules Hardouin-Mansart, Louis Le Vau, André Le Nôtre či Charles Le Brun.¹⁴¹

Jako první se na výstavbě zámeckého komplexu podílel Louis Le Vau. Francouzský architekt, inspirující se italským barokem a překonal renesanční styl. Patřil k zakladatelům nového francouzského stylu Ludvíka XIV. Po smrti Lemerciera převzal výstavbu paláce v Tuileriích, Louver a Versailles. Roku 1654 se Louis stal prvním architektem mladičského krále a o dva roky později byl povolán ke stavbě zámku Vaux, který patřil Fouquetovi. Tento zámek je

¹³⁹ KUČERA, s. 13.

¹⁴⁰ KOVAŘÍK, s. 242.

¹⁴¹ HRBEK, s. 173.

považován za jeho nejlepší dílo. Dále vybudoval nemocnici Salpêtriére, Apolónovu galerii v Louvru, Kolek čtyř národů.¹⁴²

Roku 1670 výstavbu Versailles převzal Jules Hardouin-Mansart. Společně s Ludvíkem navrhoval zámek, který se bude odlišovat od starších sídel jako Saint-Germain nebo Louvre. Takový palác, který bude palácem míru, s širokými okny a rozsáhlými zahradami.¹⁴³ Získal si královský obdiv plány zámku Clagny pro madame de Montespan. Roku 1681 se stal královým prvním architektem a později generálním inspektorem královských staveb. Je autorem nejen zámku Clagny, ale i zámku v Marly. V Paříži dokončil Invalidovnu a postavil v ní kostel svatého Ludvíka, také navrhl pařížské náměstí Victories. Lze říci, že se nejvíce podílel na stavbu Versailles. Navrhl například severní fasádu, severní a jižní křídlo, Velkou a Malou stáj, Velký Trianon, královskou kapli či kostel Panny Marie. Podle Mansarta byla pojmenována mansardová střecha, což je obytný prostor v podkroví.¹⁴⁴

Zámek ve Versailles neměl být přepychový jen z venku, ale i zevnitř. A proto byl povolán malíř a dekoratér Charles Le Brun, který měl na starost výzdobu Versailles. Stejně jako Le Vau se Le Brun také podílel na pracích na zámku Vaux. Na výzdobě Versailles pracoval nepřetržitě 13 let. Nejproslulejším dílem krom pláten jsou stropní malby v Zrcadlové galerii. Stál v čele malířské a sochařské akademie. Ludvík XIV. byl okouzlen Le Brunovým talentem. Obdivoval jeho obrazy a práci na výzdobě zámku Vaux-le-Vicomte. Pověřil jej vytvořením série s tématy ze života Alexandra Velikého. První z nich, *Alexander and the Family of Darius* Ludvíka XIV. tak potěšil, že okamžitě jmenoval Le Bruna prvním královským malířem. Nezískal si jen přízeň krále, ale také přízeň ministra financí Colberta.¹⁴⁵

¹⁴² KOVAŘÍK, s. 305.

¹⁴³ CRONIN, s. 150.

¹⁴⁴ KOVAŘÍK, s. 306.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 307.

7 ZÁMEK VERSAILLES

Na počátku Versailles byl milostný příběh krále Ludvíka XIV. a jeho milenky Louisy de La Vallière. Ludvíkovi se zalíbila venkovská krajina v části Ile-de-France při loveckých výpravách s Louisou. Po jejím boku viděl stromy, krajinu či rybníky očima lásky. Versailles měly zpočátku sloužit jako odpočinkové královské sídlo. Později se král rozhodl, že z Versailles učiní nejen sídlo pro rodinu, ale i pro celý dvůr se šlechtou. Versailles se tedy staly symbolem absolutistické monarchie a vrcholem barokního stylu.

V létě roku 1661 Ludvík XIV. snil o tom, že část roku prožije ve Versailles. Ovšem tehdy cihlový zámeček, který nechal postavit Ludvík XIII., byl příliš malý pro krále, Louisu a 60 vybraných dvořanů. Král se tedy rozhodl tento lovecký zámeček přestavět na velkolepý zámek. Ludvík měl pro stavbu i další důvody, například jeho žárlivost. Král byl pozván na slavnost do Fouquetova zámku, který byl nádherný, až král začal žárlit a rozhodl se o stavbě většího skvostu. Dále pak Ludvík dával přednost venkovské krajině před městem, zejména poté, co byl jako malý nucen žít v Paříži v důsledku povstání frondy.¹⁴⁶ Proto s Louisem Le Vauem vytvořil takové plány, které měly předčít Fouquetův zámek, ale pro nedostatek financí byla stavba přerušena.¹⁴⁷

Po roce 1670 se Ludvíkův sen o velkolepém zámku opět stal skutečností. S Julesem Hardouinem-Mansartem navrhoval zámek, který by byl odlišný od všech starých sídel. Takový, který byl zvenku stylově střízlivý a uvnitř přepychový. Stal se nejen příbytkem královské rodiny, ale i středem království. Vše kontroloval sám Ludvík, který také neustále hledal peníze na stavbu, i v době, kdy se účastnil válečného tažení. Přesto ho konzervativní Colbert nutil dokončit Louvre, který mu měl přinést slávu, zatím co Versailles byly jen místo pro potěšení a zábavu.¹⁴⁸

K původnímu zámečku Ludvíka XIII., který zůstal uprostřed, přidali Le Vau i Françoise d'Orbay dvě dlouhá boční křídla se středním podlažím zdobeným

¹⁴⁶ CRONIN, s. 150.

¹⁴⁷ PROFOUSOVÁ, Hana, *Průvodce do zahraničí: Paříž*, Praha, 1992, s. 100.

¹⁴⁸ CRONIN, s. 152.

sloupy a pilastry vytvářející půdorysně tvar „U“ s mramorovým nádvořím ve směru příjezdu. Do mramorového nádvoří se nejprve vjíždělo k modrému a zlatému mřížoví se třemi branami. Pravou a levou branou procházeli dvořané, zatímco střední brána, zdobená nahoře květy lilií, rohy hojnosti a korunou, byla určena pro krále, královnu a prince z královské krve.¹⁴⁹

Mramorové nádvoří bylo dokončeno v roce 1683. Přilehlé budovy, které byly stavěny směrem na východ k Paříži, nabízely ubytování pro úřednictvo. Neustále se přistavovaly dvory, například Královské nádvoří či Nádvoří ministrů.¹⁵⁰ Mramorové nádvoří obklopovaly budovy z cihel, mezi jejichž okny byly umístěny mramorové busty na kamenných konzolách. Trojice oken s balkonem v prvním patře, obrácená k vycházejícímu slunci, patřila k Ludvíkovu soukromému apartmá. Po levé straně se nacházel velký předpokoj, po pravé straně pak králova pracovna, čalouněná zeleným sametem, ve které král vyřizoval všechny státní záležitosti, přijímal různá rozhodnutí a podepisoval veškeré dekrety. Stropy těchto pokojů byly bílé, zdobené reliéfním vlysem z pozlaceného štuky. Stěny krásnila obrovská zrcadla v pozlacených rámech. Královo lože stálo pod nebesy zdobenými bílými pery, odděleno balustrádou z vyřezávaného a pozlaceného dřeva. V sousedních pokojích se nacházela králova koupelna, kulečnickový sál a malý toaletní pokojík. Ve střední části byly umístěny soukromé pokoje královny, pokoje královských dětí, reprezentační apartmá krále a královny, mramorové schodiště a velké schodiště. Dvě dlouhá křídla po stranách nádvoří byla určena pro dvůr (jižní pro dauphina, jeho choť a prince z královské krve, severní pro zbytek šlechty). V pěti královských reprezentačních pokojích byly stěny obloženy mramorem vykládaným do geometrických vzorů, podobně jako ve velké Zrcadlové galerii (zrcadlový sál), dlouhé 79 metrů a zaujímavější průčelí střední části západní strany paláce. 17 vysokých klenutých oken je spárováno s vysokými zrcadly na protější stěně, kterých bylo také 17. Stejně jako v celých Versailles, i zde tvořily dekorace motivy vavřínů, slunečnic, zářících korun a všechny atributy slunce. Strop, na němž pracoval Charles Le

¹⁴⁹ KOVAŘÍK, s. 302.

¹⁵⁰ LEVI, s. 275.

Brun od roku 1679 do roku 1682 tvořilo na 30 scén zobrazující významné okamžiky Ludvíkovy vlády, zejména vítězné bitvy.¹⁵¹

Kolem roku 1674 stavitelé hojně využívali slunečními symboly v rámci výzdoby interiéru. Například v osmihranném salonu se nacházely symboly měsíců a sedm komnat v králově *appartementu* bylo pojmenováno podle sedmi planet. Vše završoval Apollonův salon. Inspiraci stavitelé hledali v paláci Pitti ve Florencii, v němž Pietro da Cortona orámoval historické výjevy figurami znázorňující bohy a bohyně, podle nichž byly pojmenovány planety. Nábytek na počátku 17. století byl navržen, aby odpovídal pojmu mobiliář, tedy takový, který bylo možné snadno přenášet. Ve Versailles byl ovšem navržen tak, aby zaujímal své konkrétní místo v konkrétním pokoji a aby poukazoval na majestátnost a vznešenost. Například v Zrcadlové galerii byl veškerý nábytek ze stříbra a v noci odrážel záři 4000 voskovic ve stříbrných svícnech. Ludvík XIV. si kvůli agentům cizích mocností objednal unikátní pracovní stůl jako úkryt tajných dokumentů.¹⁵²

Na stavbě zámku, která trvala 50 let, pracovalo 36 000 dělníků, zedníků, mramorářů, kovářů, klempířů, truhlářů, tesařů, sklenářů a také 6000 koní. Během stavby docházelo k různým nehodám i smrtelným úrazům. Úrazovost byla tak vysoká, že král rozhodl o zřízení špitálu, ze kterého později vznikla nemocnice ve městě Versailles.¹⁵³

Již roku 1682 Ludvík XIV. prohlásil Versailles za svoji rezidenci a rozhodl se, že se do Versailles přestěhuje natrvalo, a to nejen se svou rodinou, ale přesune sem i celý dvůr. V jihozápadním křídle zámku se začal stavět monumentální ubytovací blok, ve kterém se mělo nacházet 600 místností a 60 apartmánů. Také král nechal postavit velkou a malou konírnu. Za života Ludvíka XIV. na zámku žilo 3000 osob.¹⁵⁴

Život ve Versailles se stával obtížnějším. Již roku 1677 (deset let předtím, než započal s přestavbou Trianonu) narazil Ludvík XIV. na místo zvané Marly na konci údolíčka obklopeného lesy s výhledem směrem k řece. A tak započaly

¹⁵¹ CRONIN, s. 151–152.

¹⁵² KOVAŘÍK, s. 302.

¹⁵³ PROFOUSOVÁ, s. 100.

¹⁵⁴ KOVAŘÍK, s. 303.

práce na budově pro potřeby královny rodiny. Nová budova měla průčelí v délce 45 metrů orientované k severu. Od vstupní brány se táhly dvě řady půltuctu dvoupodlažních budov pospojovaných navzájem průchody z propletených révových keřů a pod každým z domků řada sestupných teras. Ludvíkovi nejbližší příbuzní obývali Královský pavilon. Jedenáct z propojených dvoupodlažních domů poskytoval ubytovací prostor pro manželské páry, dvanáctý představoval lázeňský dům. Pozemky ležící před pavilony byly uskupeny do řady sestupných teras v pravých úhlech vůči řece. Severní průčelí vyzdobil malbami Jacques Rousseau. Hlavní budovy byly dostaveny v roce 1683, ale Ludvík nechal do záznamu zapsat až rok 1686, kdy pořádal zahajovací slavnost. Marly se stalo místem zábavy, večírků, rozptýlení, lovu, her v přírodě či maškarní. Stejně jako ve Versailles se zde kromě her, také pořádaly loterie, operní, taneční či divadelní představení. Na rozdíl od Versailles zde byla atmosféra uvolněnější. Král do Marly pozval vždy 50 hostů několikrát do roka a vždy zde trávil tři dny. Ludvík se v Marly vždy uchyloval do ústraní a staral se o sady a zahrady.¹⁵⁵

Součástí zámku Versailles byly obdivuhodné zahrady, vytvořené v barokním stylu. Versailleské zahrady byly navrženy pro odpočinkové účely kolektivního dvorského života. Samy o sobě představovaly veledílo z pohledu architektonického i kompozičního. Protínající se osy, vedoucí od východu k západu a od severu k jihu, vytvářející pomyslný kříž, vyplnil park s alejemi a upravovanými keři, bazénky, fontány, kouzelné hájky, labyrinty, například Bakchův a Saturnův bazének, Apollonova lázeň nebo kaštanová komnata a velkým počtem soch, zaujímající prostor o rozloze 100 hektarů, mezi zámkem, Oranžerií, Apollonovou fontánou a Neptunovou fontánou.¹⁵⁶ Architektem zahrad byl pověřen André Le Notre, který využil příkré a bažinaté půdy a vytvořil terasy, vedoucí od Parterred'Eau pod okny Zrcadlového sálu až k Bassind'Apollon a Grand Canal.¹⁵⁷

V zahradách Ludvík vnucoval přírodě svou silnou vůli a rozum. Svou rozlohou a komplikovaností byly zahrady moderní s geometrickým uspořádáním.

¹⁵⁵ LEVI, s. 282–285.

¹⁵⁶ PROFOUSOVÁ, s. 105.

¹⁵⁷ DAVIDSON, AYRE, *Velký průvodce: Paříž*, 2008, s. 216–217.

Lesíky a aleje byly zaplněny sochami antických bohů a bohyň, sochami Venuše, Diany, Cerery, Galathey, Proserpiny, Latony, Aurory, Jupitera, Apollona, Neptuna, Saturna, nymf, faunů a mnoha dalších bytostí. Božstva byla rozmístěna po celých zahradách, poblíž divadla pod širým nebem, po stranách mramorového schodiště, padajících vod, také mezi vázami či lucernami. Ludvík chtěl učinit zahrady nesmrtelné a požádal Jeana Cotella, aby zahrady namaloval. Cyklus jeho maleb představoval Ludvíkovu vizi Versailles, vyjadřující, co zahrady pro krále znamenaly.¹⁵⁸

Skvostem ve Versailles je také Velký kanál ve tvaru kříže, který vznikl od roku 1669 do roku 1672. Zde pluly labuť z Dánska, dvě malé jachty z Anglie, vyřezávané a pozlacené galéry, malá válečná loď a flotila gondol. Zde také končila většina slavností a ceremonií, plesů, maškarád, oper či her nebo přijímání vyslanců.¹⁵⁹

Palác jako celek odrážel Ludvíkův cit pro architektonickou kompozici. Jeho zálibu v drahocenných materiálech, mozaikách z barevného mramoru, v sochách, medailonech a antických reminiscencích. Versailles byly domovem krále i jeho dvora a místem odkud vládl, ale zahrady byly součástí někdejšího snění s Louisou de La Vallière. Staly se Ludvíkovým pokusem o vytvoření pohanského ráje (v představách realizovat ideu světa krásy, harmonie a nevinnosti, která byly základem jeho vzdělání a námětem mnoha umění). Sám Ludvík sepsal krátkého „*Průvodce po zahradách Versailles*“, protože považoval za důležité navštěvovat zajímavosti v zahradách v určitém pořadí.

¹⁵⁸ LEVI, s. 160–161.

¹⁵⁹ CRONIN, s. 159–160.

8 ZÁVĚR

Doba vlády Ludvíka XIV. neboli zlatý věk Francie patří bezesporu k nejdůležitějším obdobím francouzské historie i celého 17. století. Můžeme říci, že Ludvík XIV. navenek vystupoval jako nejmocnější panovník, který si může dovolit cokoliv. Ludvík XIV. je považován za velkolepého vládce, obávaného i obdivovaného panovníka. Je ztělesněním vrcholného období francouzské monarchie a její slávy. Jediný vladař, který sám dokázal zemi vládnout bez prvního ministra efektivněji a lépe, než mnozí jeho předchůdci i nástupci se zástupy rádců.

Jaký byl francouzský král v soukromí? Neustále byl kontrolován a ovlivňován matkou Annou Rakouskou a kardinálem Mazarinem. Oba dohlíželi na Ludvíkovu výchovu. Byl neustále veden k tomu, aby se snažil být nejvyšším pánem. V rámci výchovy navštěvoval se svou matkou kostely. Nejvíce si liboval v hraní na vojáčky, což bylo pochopitelné, jelikož Francie byla neustále ve válce a byl jí tak obklopen. Umocnil to sám kardinál, který mladého Ludvíka brával na expedici armády na bojiště. Poté co dosáhl devíti let, ho ovlivnilo povstání fronda, při kterém byl se svou matkou uvězněn v Paříži. Ludvík tak více přilnul ke své matce, aby ji chránil a zároveň byl chráněn. Roku 1651 nastal první z významných mezníků v životě mladého Ludvíka, a to ceremoniál plnoletosti, kdy mu matka předala vládu nad Francií a Ludvík podepsal své dva první dekrety. Následuje nejvýznamnější ceremoniál, samotná korunovace francouzským králem. Lze říci, že celý život dával přednost státu před sebou samým, i když to někdy tak nevypadalo. Jako příklad lze uvést vztah s Marií Manciniovou, se kterou se Ludvík chtěl oženit, přestože ji miloval, dal přednost politickému sňatku se španělskou infantkou Marií Terezou.

Přestože se Ludvík XIV. těšil relativně dobrému zdraví, trpěl po celý život různými potížemi v souvislosti s láskou k jídlu. Měl tedy stále zažívací problémy a záchvaty koliky. V dětství krále zasáhla těžká nemoc a to neštovice. Až ke konci života začal král trpět různými nemocemi a také podstoupil různé operace, například velmi bolestivou operaci anální píštěle.

Jaký byl milostný život Ludvíka XIV.? Dá se říci, že byl velice zajímavý. V jeho životě ženy hrály hlavní roli, zejména manželka Marie Tereza, nespočet milenek a tajná manželka madame de Maintenon. Ludvík neustále vyhledával náruč žen, nezáleželo na tom, zda má či nemá urozený původ. Poukazovalo to na nevyhraněný Ludvíkův typ žen. Do tajů milostného života krále uvedla postarší dvorní dáma, madame de Bouvois. Prvních 20 let vládnutí se Ludvík spíše zabýval smilněním nežli politikou a celkovou vládou. Přesto si vysloužil pověst svědomitého panovníka, přičemž byla vyzdvihována jeho píle a vytrvalost při jednání Rady. Ludvíka XIV. můžeme popsat jako milovníka bez citu. Jak je to možné? Ludvík XIV. uměl milovat a být okouzlující, zároveň také být krutý k milenkám i manželce. Téměř celé manželství až na pár šťastných let svoji manželku neustále podváděl, častokrát i s několika milenkami najednou, přesto měl královnu velice rád (například z lásky za ní platil dluhy z hazardních her). O nic lépe se nechoval ani ke svým milenkám. Sice jim projevoval úctu, ale byly pro něj pouze potěšením a nechoval k nim žádné city. Po ukončení vztahu je štědře obdarovával, mohly zůstat u dvora, ale král si jich již nevšímal. Často také byly poslány do kláštera nebo tam dobrovolně odešly samy, například Louisa de La Vallière. V králově životě existovaly pouze tři milenky, které doopravdy miloval (Louisa de La Vallière, markýza de Montespan a madame de Maintenon). Králův milostný život neovlivňoval jen jeho osobní život, ale i státní pokladnu, jelikož z ní vše platil. Například zámek Clagny pro markýzu de Montespan. Lze říci, že Ludvík XIV. prožil velice pestrý milostný život. Stal se jediným francouzským panovníkem, který se oženil se svou milenkou, madame de Maintenon, i když jen tajně a stala se pouze manželkou, ale ne královnou.

Ludvík XIV. se toužil zapsat do dějin i jiným počinem, nežli ideologickým či mocenským. Proto se s jeho vládou pojí velkolepá stavba, ležící nedaleko Paříže. Tento zámecký komplex získal jméno Versailles. S tímto zámkem také král nechal vytvořit přilehlé zahrady. Zakoupil nedalekou vesnici a pojmenoval ji Versailles. Ta sloužila Ludvíkovým poddaným a zároveň měl přehled o příjíždějících k zámku. Versailles mělo původně sloužit jako odpočinkové sídlo pro krále a Louisu de La Vallière. Roku 1682 se do Versailles král natrvalo

přestěhoval nejen se svou rodinou, ale i s celým dvorem a rozhodl se, že se Versailles stanou královským sídlem, ze kterého bude vládnout celé Francii. Ludvík XIV. měl několik důvodů ke stavbě. Jedním důvodem byla událost, která Ludvíka zasáhla v mladém věku, a to povstání fronda, kdy byl po několik let držen v Paříži. V souvislosti s tímto povstáním, se král rozhodl, že ve Versailles s ním bude trvale žít nejvyšší šlechta, aby ji měl pod kontrolou. Postupně se Versailles staly společenskou nutností. Kdo zde nežil, nemohl dosáhnout ničeho a stál mimo společenské dění. Hlavním důvodem byla králova žárlivost. Poté co byl pozván na Fouquetův zámek Vaux-le-Vicomte a po zjištění, že má hezčí zámek nežli on, se král rozhodl postavit si větší skvost, a proto povolal slavnou trojici, architekta LeVaua, malíře, dekorátéra Le Bruna a zahradníka Le Notra. S Julesem Hardouinem-Monsartem navrhoval takový palác, který byl odlišný od starších sídel. Taková sídla byla těsná, ponurá a skrývala se za vysokými zdmi. Ludvíkův nový palác byl palácem míru, středem království a zároveň poukazoval na jednotu a slávu Francie. Dodnes zámek ve Versailles patří k největším a nejkrásnějším zámkům na světě.

Mezi léty 1661 až 1715 Ludvík XIV. ovlivňuje nejen politiku a chod Francie, ale také francouzskou módu. Do té doby vládla jako regentka jeho matka Anna Rakouská a Ludvík příliš do ničeho nezasahoval. Vše se mění po její smrti, kdy se Ludvík XIV. stává právoplatným králem. Během prvních deseti let vlády nedochází k přílišným změnám v mužském či ženském oděvu. Stále doznívá móda z doby 30leté války. Ke změně dochází na počátku roku 1670 se vznikem *justacorpsu* neboli kabátce, který představuje svrchní i spodní oblečení a mění tak celou suitu. Sám Ludvík XIV. roku 1670 vytváří svůj osobitý styl, za který získal titul *arbitra elegantie*. Tento styl přetrvával po celou dobu Ludvíkovy vlády. Také přispěl k rozvoji domácího oděvu neboli negligé složené z noční čepice, županu a pantoflů. Je všeobecně známo, že Ludvík XIV. měl krásné nohy a sám si toho byl dobře vědom. Pánská móda, kterou král jako módní ikona spoluurčoval, se soustředila na nohy a obuv. Dolní okraje vyšíváných vest a kabátců končily u kolen, aby mohly vyniknout nohy v hedvábných punčochách. Proto také nakázal, že holínky, které za doby vlády

Ludvíka XIII. měšťané neustále nosili, se budou nosit pouze při lovu či jízdě na koni. Více se zaměřoval na střevíce. Dalo by se říci, že během doby vlády Ludvíka XIV. byly užívány snad všechny typy bot, střeviců, holínek, kozaček a pantoflů, jaké se nosí dodnes. S Ludvíkem XIV. jsou spojeny podpatky, které byly údajně zavedeny, protože byl král menšího vzrůstu. Ludvík si liboval v krásné obuvi, a proto také zavedl malování na podpatky, například výjevy z bitev či výjevy milostné. S Ludvíkem XIV. nevznikají jen podpatky, ale také paruky, které jsou dodnes součástí oděvu soudců. Jak se říká „pro krásu se musí trpět“ a u paruk to platí dvojnásobně. Ty totiž nepřispívaly k již tak nedostatečné osobní hygieně, a proto Ludvík XIV. zavedl drbátka. Naštěstí se umělé vlasy postupně zkracují, a nakonec se od používání paruk upouští a po smrti krále Ludvíka XIV. zcela vymizely.

S vládou Ludvíka XIV. se nepojí jenom absolutistická vláda či neustálé válčení. Na pařížském dvoře a později v prostorách Versailles se pořádaly okázalé slavnosti, a ceremoniály (slavnosti pro lid, slavnosti dvora, balet noci), hrály různé hazardní hry či různá divadelní představení, ve kterých exceloval například Molière či Jean-Baptiste Lully. Některé slavnosti byly uskutečňovány na popud krále či na počest jeho milenek, jiné pak oslavovaly jeho samotného. Hazardním hram se hodně věnovala osamocená královna Marie Tereza i nejslavnější králova milenkyně madame de Montespan. Tato záliba Ludvíkových žen ještě více oslabovala již tak oslabenou státní pokladnu (v důsledku velkých válečných výdajů), jelikož dluhy za obě z lásky platil. Slavnosti na francouzském dvoře nepoukazovaly jen na lesk a slávu či připoutání šlechty, po čemž Ludvík toužil, ale sloužili i jako propagace Francie na dvorech celé Evropy.

9 BIBLIOGRAFIE

- BLUCHE, Françoise, *Za časů Ludvíka XIV.*, Praha, 2006.
- BRETT, Vladimír, *Molière*, Praha, 1967.
- CRONIN, Vincent, *Ludvík XIV.: Král Slunce, Velký panovník z rodu Bourbonů*, Praha, 1999.
- DAVIDSON, Lisa, AYRE, Elizabeth, *Velký průvodce: Paříž*, 2008.
- DE DECKER, Michel, *Madame de Montespan: Život nejslavnější metresy Ludvíka XIV.*, Ostrava, 2001.
- DE DJEAN, Joan, *Noc, kdy se zrodilo šampaňské: Historie luxusního životního stylu od Ludvíka XIV. do současnosti*, Praha, 2006.
- DE ROMÉGES, Henri, *Posedlosti francouzských králů*, Praha, 2014.
- DUFRESNE, Claude, *Královny lásky*, Ostrava, 2003.
- FRASER, Antonia, *Ludvík XIV. a jeho osudové ženy*, Ostrava, 2007.
- HAMMANOVÁ, Brigitte, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha, 2010.
- HARTMANN, Peter C., *Francouzští králové a císaři v novověku: Od Ludvíka XII. k Napoleonovi III. (1498-1870)*. 1. Praha, 2005.
- HRBEK, J., *Evropa a absolutismus: V 17. a 18. století (1648-1789)*, Praha, 2012.
- HRYCH, Ervín, *Velká kniha evropských panovníků*, Praha, 2015.
- KNEBLOVÁ, Hana, *Slavné ženy Francie*, Praha, 2017.
- KNEBLOVÁ, Hana, *Sňatky z lásky*, Praha, 2016.
- KOVAŘÍK, Jiří, *Ludvík XIV.: Život, doba a války krále Slunce*, Třebíč, 2013.
- KUČERA, Jan Pavel, *Molière: moralista a posměváček*, Praha, 2006.
- KVIRENC, Jan. *Evropa do roku 1914: Historie v dokumentech*. 1. Liberec, 2007.
- KYBALOVÁ, Ludmila, *Barok a rokoko*, Praha, 1996.
- LEJEUNE, Paule, *Milenky francouzských králů*, Frýdek-Místek, 2007.
- LEVI, Anthony, *Ludvík XIV.: Veřejný i soukromý život krále Slunce*, Praha, 2007.
- LUDVÍK XIV., *Paměti krále Slunce: Úvahy pro poučení dauphinovo*, Praha, 2007.
- MAUROIS, André, *Dějiny Francie*, Praha, 1994.

MITFORD, Nancy, *Král Slunce: Život francouzského krále Ludvíka XIV.*, Ostrava, 1998.

PROFOUSOVÁ, Hana, NOSÁKOVÁ Jana, *Průvodce do zahraničí: Paříž*, Praha, 1992.

SCHULTZ, Uwe, *Vládce z Versailles: Ludvík XIV. a jeho doba*, Praha, 2006.

ŠRÁMEK, Jiří, *panorama francouzské literatury: od počátku po současnost*, Brno, 2012.

VÉVODA SAINT-SIMON, Louis de Rouvroy, *Paměti*, Praha, 1959.

10 RESUMÉ

This bachelor thesis focuses on the personality of the French king Louis XIV, who lived between the years 1638 – 1715. Louis XIV of France is considered as the most distinguished monarch of the whole 17th century and he is also still known as "the Sun King". In this thesis I aim to the private and romance life of the monarch Louis XIV of France, on the French court, development of the culture and fashion and grandiose building of Versailles. The main topic of my thesis is a private life of Louis XIV and the French court. In the chapters about the private and romance life I try to explain how was the king's childhood, youth and adulthood as well as his relationship to women, especially to his wife Maria Theresa of Spain and his lovers Marie Mancini, Louise de La Vallière, Marquise de Montespan and Madame de Maintenon. In the chapter about the French court I try to explain how the king affected the court and which celebration and ceremonies he organized. And then what kind of influence the king had on the culture development and which kind of persons have been on the French court. In the thesis I also focus on Palace of Versailles and near gardens and on the reasons for their building too, as this Palace was built as a recreation center of Louis XIV and his lover Louise de La Vallière originally.